

Araştırma Makalesi / Research Article

**DEMOKRAT PARTİ'NİN SON DÖNEMİNDE
TÜRKİYE'NİN İÇ GÜVENLİĞİNE ETKİ EDEN OLAYLAR
VE TÜRK POLİS TEŞKİLATI (1957-1960)***

Çağrı PİŞKİN**

Neslihan ALTUNCUOĞLU***

Öz

27 Ekim 1957 genel seçimleri ile başlayan Demokrat Parti iktidarının son dönemi 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile son bulmuştur. Bu yıllar, Türk siyasi tarihi açısından önemli olaylara sahne olmuştur. Bu dönemde iktisadi alanda yaşanan olumsuz gelişmeler beraberinde siyasi sorunlar ortaya çıkarmıştır. İktidar muhalefet çekişmesinin artması, hükümet-ordu ilişkisinin ve hükümet-üniversite ilişkisinin bozulması iç güvenliği tehdit eden birtakım olayların yaşanmasına sebep olurken ortaya bir milli güvenlik sorunu çıkarmıştır. Bu süreçten en çok etkilenen kurumların başında Emniyet Teşkilatı gelmiştir. Emniyet Teşkilatı hükümet yanlısı olarak suçlanırken, yaşanan olaylarda uyguladığı müdahalelerle de sıkça gündeme gelmiştir. Bu çalışmada, Demokrat Parti iktidarının son döneminde iç güvenliğe tehdit eden olaylar, bu olaylar karşısında hükümetin aldığı tedbirler ve muhalefetin tutumu incelenmiş ve yaşanan olaylar karşısında Türk Polis Teşkilatı'nın tutumu ve rolü ele alınmıştır. Çalışmada, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, meclis tutanakları, süreli yayınlar ve bazı ikinci dereceden kaynaklardan yararlanılmıştır. Sonuç olarak, tüm demokratik ülkelerde iktidarın kim olduğuna bakılmaksızın yasal emirleri yerine getirmekle yükümlü olan polis teşkilatı, DP'nin son döneminde de bu görevini yerine getirmiştir. Ancak bu dönem nitelik ve nicelik olarak yetersiz olan polis, daha önce karşılaşmadığı olaylar karşısında tecrübe eksikliği yaşamıştır. Hükümetin yaşanan olaylar karşısında polisi kalkan olarak kullanması da polisin sürekli olarak gündeme gelmesine sebep olurken, vatandaş gözünde de tüm saygınlığını ve otoritesinin kaybolmasına yol açmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Demokrat Parti, Adnan Menderes, Türk Polis Teşkilatı, İç Güvenlik, Polis.*

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır.

There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

Bu çalışma Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Doç. Dr. Neslihan Altuncuoğlu danışmanlığında Çağrı Pişkin tarafından hazırlanan "Demokrat Parti Döneminde Türk Emniyet Teşkilatı" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Doktorant, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
(e-posta: cagripiskin@outlook.com), (Orcid: 0000-0002-2609-176X).

*** Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
(e-posta: altuncuoglu@erciyes.edu.tr), (Orcid: 0000-0002-3244-5077).

**EVENTS AFFECTING TURKIYE'S INTERNAL SECURITY AND
TURKISH POLICE DEPARTMENT
IN THE LAST PERIOD OF THE DEMOCRATIC PARTY (1957-1960)**

Abstract

The last term of the Democratic Party, which began with the general elections on October 27, 1957, came to an end with a military coup on May 27, 1960. These years witnessed important events in terms of Turkish political history. The adverse developments in the economic field led to political problems in this period. The escalation of the government-opposition conflict, the deterioration of the government-army involvement and the government-university involvement brought about a number of events that threatened internal security and created a national security problem. The Turkish Police Department was one of the most affected institutions by this process. While the Police Department was accused of being pro-government, it had frequently come to the agenda with its interventions in the incidents. In this study, the events that threatened the internal security in the last period of the Democratic Party, the measures taken by the government in the face of these events and the attitude of the opposition were examined and the attitude and role of the Turkish Police Department in the face of the events were discussed. The study benefits from the Prime Ministry Republican Archive, parliamentary minutes, periodicals and some second-level sources. As a result, the police force, which is obliged to fulfill legal orders in all democratic countries, regardless of who is in power, fulfilled this duty in the last period of the Democratic Party. However, the police, which was insufficient in terms of quality and quantity in this period, had a lack of experience in the face of events that they had not encountered before. While the government's use of the police as a shield in the face of events caused the police to come to the fore constantly, it also led to the loss of all its prestige and authority in the eyes of the citizens.

Keywords: Democratic Party, Adnan Menderes, Turkish Police Department, Internal Security, Police.

Giriş

14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçimler Türk demokrasi tarihi açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü 27 yıl boyunca ülkeyi yöneten Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) seçimleri kaybederken, Demokrat Parti (DP) 1950 seçimlerini kazanarak iktidarı devralmıştır.¹ İktidarın el değiştirmesi demokratik bir usulle gerçekleştirildiği için seçim sonuçları “*Beyaz Devrim*” olarak nitelendirilmiştir.² On yıl süren Demokrat Parti iktidarı 1950-1954/1954-1957 ve 1957-1960 olmak üzere üç dönemde tasnif edilmektedir.³ Demokrat Parti'nin ilk dönemi 22 Mayıs'ta iktidarı resmen devralmasıyla başlamıştır. Meclis tarafından Celal Bayar Cumhurbaşkanı seçilirken, hükümeti kurma görevi de Adnan Menderes'e verilmiştir.⁴ Demokrat Parti iktidarının ilk döneminde iki hükümet kurulmuştur. Bu hükümetlerin programlarında iç güvenliğin başarılı bir şekilde sağlanması ve kamu düzeninin korunması adına çeşitli politikalar yer almıştır. Bu programlarda iç güvenlik ile alakalı en önemli hususlar ise grev hakkının tanınması ve aşırı sol ile mücadele olmuştur.⁵ Yine bu dönem iç güvenliğin başarılı bir şekilde temini açısından önemli olarak 5617 sayılı Hayvan Hırsızlığının Men'i Hakkında Kanun,⁶ 5682 sayılı Pasaport Kanunu,⁷ 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanunu⁸ gibi düzenlemeler getirilmiştir.⁹

Demokrat Parti'nin ikinci dönemi 2 Mayıs 1954 seçimlerinden sonra başlamıştır. Bu dönemde de iki farklı hükümet kurulmuştur. Bu dönemin hükümet programlarında da iç güvenliğin sağlanması adına tavizsiz bir politika izleneceğine dair sözler yer almıştır.¹⁰ Bu dönem iktidar-muhalefet çekişmesinin arttığı, buna paralel olarak hükümetin uyguladığı politikaların sertleştiği bir dönem olmuştur.

Demokrat Parti'nin son dönemi ise iç güvenlik adına önemli olaylara sahne olmuştur. 27 Mayıs 1960 tarihinde yaşanan askeri darbe ile son bulan bu süreçte hükümet, iç güvenliğin sağlanması adına uyguladığı ve aldığı tedbirler

1 Bernard Lewis, *Demokrasinin Türkiye Serüveni*, Çev: Hamdi Aydoğan- Esra Ermert, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003, s.9.

2 Yücel Yiğit, “Bazı İllerden 27 Mayıs Askeri Darbesine Yapılan Tepkiler ve İhbarlar”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.20, S.41, İzmir, 2020, s.800.

3 *A.g.m.*, s.801.

4 “Celal Bayar Cumhurbaşkanı Seçildi”, *Milliyet*, 23 Mayıs 1950, ss.1-5.

5 *TBMM Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt 2*, Haz: İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, TBMM Basımevi, Ankara, 2013, ss.750-920.

6 Resmî Gazete, Sayı, 7467, 27.03.1950, s.18165.

7 Resmî Gazete, Sayı, 7564, 24.07.1950, s.18811.

8 Resmî Gazete, Sayı, 7564, 24.07.1950, s.18815.

9 Osmanlı döneminde polislin modernleşme süreci ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Yasin Turna-Onur Akdoğan, “Osmanlı Polislinin Modernleşme Sürecinde Toplumsal Hayata Dahil Edilmesi ve Davranışlarının Şekillenmesi”, *Tarih ve Günce*, S.10, İzmir, 2022, ss. 25-46.

10 *TBMM Hükümetler-Programları, a.g.e.*, ss.101-1030.

nedeniyle sert bir şekilde eleştirilere maruz kalmıştır. Türkiye’de iç güvenliğin sağlanmasından sorumlu olan kurumların başında olan Türk Polis Teşkilatı¹¹ da bu süreçten en fazla etkilenen kurumların başında gelmiştir.¹² Polis Teşkilatının siyasileştiği ve hükümet yanlısı olarak hareket ettiği iddiası gündeme gelirken bu durum polis imajının olumsuz anlamda bozulmasına ve polisin üzerindeki baskının artmasına neden olmuştur.¹³ Muhalefet yıllarında CHP iktidarını bir polis devleti kurarak anti demokratik uygulamalar kullandığı gerekçesiyle sert bir şekilde eleştiren DP, bu kez CHP tarafından aynı itham ile karşı karşıya kalmıştır.¹⁴

Bu çerçevede çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde Demokrat Parti’nin iktidara geliş sürecinden 27 Mayıs 1960 darbesine kadar yaşanan süreç ve Demokrat Parti’nin iç güvenlik politikalarına kısaca değinilmiştir. İkinci bölüm 1950-1957 yılları arasını kapsamaktadır. Demokrat Parti’nin iktidara geldiği 1950 yılından 1957 yılına kadar geçen sürede Türk Polis Teşkilatında yaşanan gelişmeler ele alınırken, polis teşkilatında yapılan yeniliklere ve yapılan yeniliklerin yeterli olup olmadığına, polisin çalışma şartlarının uygunluğuna ve 6-7 Eylül olaylarında polisin etkisine cevap aranmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise esas konumuz olan 1957-1960 yılları arası dönem ele alınmıştır. Bu bölümde Türkiye’de iç güvenliği etkileyen olaylar, iktidar-muhalefet çekişmesi ve bu çekişmelerin iç güvenlik olaylarını nasıl etkilediği, iktidar-üniversite ilişkileri, iktidar-ordu ilişkileri incelenmiş, bu ilişkilerin sonuçlarının ülkenin iç gündemine nasıl yansıdığı ele alınmıştır. Ayrıca meydana gelen iç güvenlik olayları karşısında hükümetin aldığı tedbirler ve bu tedbirlerin kamuoyunda yarattığı etkiler incelenmiştir. Tüm bu

11 Türk Polis Teşkilatı tarihi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz; *Türk Polis Tarihinin Kökenleri*, Editör: Yücel Yiğit, Polis Akademisi Yayınları, Ankara, 2017.; Yücel Yiğit, “Atatürk Dönemi Polis Teşkilatı”, *Atatürk Ansiklopedisi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2021, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-donemi-polis-teskilati/?pdf=3830>, (Erişim Tarihi: 23.01.2023).; *Türk Polisi Tarihini Arıyor*, Haz: Yücel Yiğit, Polis Akademisi Yayınları, Ankara, 2016.; Eyüp Şahin, “Türk Zabıta Yapılanmasının Tarihi Gelişimi”, *Emniyet Genel Müdürlüğü Polis Dergisi*, C. 10, S. 38, Ankara 2004, ss.91-198.; Hikmet Tongur, *Türkiye’de Genel Kolluk Teşkil ve Görevlerinin Gelişimi*, Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2016.; Yücel Yiğit, “Serkomiserlikten Müdürlüğe: Diyarbakır Emniyet Müdürlüğü’nün Kuruluşu (1885-1938)”, *Tanzimat’tan Günümüze Diyarbakır*, Editörler: Oktay Bozan-Hakan Asan vd., Manas Yayınları, Ankara, 2019, s.133-134.; Yücel Yiğit, Eyüp Şahin, “Şehir ve Asayiş: İkinci Komiserlikten Müdürlüğe Trabzon Emniyeti”, *Trabzon Sempozyumu*, Trabzon, 2023. (Henüz baskı aşamasında olup 2023 yılı içerisinde yayımlanacak olan bu eseri kullanmamıza izin verdiği için Doç. Dr. Yücel Yiğit’e teşekkür ederiz).

12 İç güvenliğin sağlanmasından sorumlu kurumlardan olan Jandarma Teşkilatı ve Sahil Güvenlik Teşkilatı’nın tarihleri için bkz; *Değişim ve Miras: Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Jandarma*, Editörler: İsmail Hakkı Demircioğlu-Ahmet Özcan-Yücel Yiğit, Berikan Yayınevi, Ankara, 2018.; *Asayişten Cepheye: Millî Mücadelede Jandarma*, Editörler: İsmail Hakkı Demircioğlu-Ahmet Özcan-Yücel Yiğit, Berikan Yayınları, Ankara, 2021.; *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Sahil Güvenlik*, Editörler: İsmail Hakkı Demircioğlu-Yücel Yiğit, Ahmet Özcan vd., Pegem Yayınevi, Ankara, 2020.

13 “Tehlikeli bir eğilim: Polisle oynamak”, *Milliyet*, 29 Aralık 1996, s.17.

14 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, Cilt 1, Toplantı 01, Birleşim 4, 31.05.1950, s.87.

gelişmeler çerçevesinde polis teşkilatının yeri ve rolüne cevaplar aranmıştır. Özellikle Demokrat Parti'nin son yıllarında oldukça eleştiri konusu olan polisin hükümet yanlısı hareket ettiği ve polisin olaylara müdahale şekli "orantısız güç" iddiaları değerlendirilmiştir. Polis-vatandaş ilişkileri üzerinde durulmuş ve polisin otoritesi tartışılmıştır. Ayrıca bu dönemde polisin sayı, teçizat ve eğitim bakımından yeterliliği olup olmadığına cevaplar aranmıştır.

1. 1950-1957 Yılları Arasında Polis Teşkilatında Yaşanan Gelişmeler

1946 yılında kurulan Demokrat Parti, CHP iktidarına karşı sıkı bir muhalefet yapmış ve hükümetin politikalarına sert eleştirilerde bulunmuştur. Hükümetin, muhalif partililerin arkasına polis takarak takip ettirdiği ve onları fişlediği iddiaları Demokrat Partililer tarafından gündeme getirilmiştir.¹⁵ Nitekim bu durumun ortaya çıkardığı güvensizlik sebebiyle DP, hükümeti devraldıktan kısa süre sonra iktidarını sağlamlaştırmak adına geçmişi tasfiye etme yoluna gitmiştir. Bu süreçten etkilenen kurumlardan birisi de Emniyet Teşkilatı olmuştur. Bu bağlamda 6 Haziran 1950'de Emniyet Genel Müdür Yardımcılıklarına Ruhi Çalışlar ile Şefik San atanmıştır.¹⁶ 7 Ağustos 1950'de İzmir, Tekirdağ, Bolu, Antalya, Balıkesir, Elazığ, Burdur İl Emniyet Müdürleri ve bazı polis müfettişleri resen emekli edilmiştir.¹⁷ 20 Haziran 1950 tarihinde Emniyet Genel Müdürlüğüne Ferruh Şahinbaş atanmıştır.¹⁸ 9 Ağustos 1950 tarihli kararname ile de ülke genelinde bir rotasyon yapılarak neredeyse tüm illerde bulunan Emniyet Müdürlüklerinde tayin ve nakiller gerçekleştirilmiştir.¹⁹ Ayrıca cumhurbaşkanı seçilen Celal Bayar, Adnan Menderes ile birlikte Atatürk'ün manevi huzuruna çıkmak için Anıtkabir'e gideceği esnada makam arabasının önünde ve arkasında bulunan motosikletli polis ekiplerinin kendisine refakat etmesini istemeyerek "*Biz yolumuzu bulmaya çalışırız*" demiş ve cumhurbaşkanı olarak ilk emrini bu şekilde vermiştir.²⁰

DP'nin ilk dönemi olan 1950-1954 yılları arası özellikle iktisadi açıdan müreffeh bir dönem olarak geçmiştir. Buna paralel olarak yine bu dönem içerisinde 14 Temmuz 1950 yılında çıkarılan af kanunu bazı asayiş olaylarının artmasına neden olsa da ilerleyen süreçte emniyet ve asayiş olaylarının genel istatistiklerinde azalmalar yaşanmıştır.²¹ Ancak II. Dünya Savaşı'nın oluşturduğu şartlar nedeniyle uygulanan sert ve tavizsiz politika neticesinde bozulan polis

15 TBMM Hükümetler-Programları, *a.g.e.*, s.794.

16 BCA (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi), 30-11-1-0/214-19-6.

17 BCA, 30-1-1-0/225-29-20.

18 BCA, 30-11-1-0/214-20-20.

19 BCA, 30-11-1-0/216-27-5.

20 "Bayar'ın ilk emri", *Akşam*, 24 Mayıs 1950, s.1.

21 BCA., 30-1-0-0/116-734-1.; "Asayiş İstatistiği", *Akşam*, 19 Eylül 1952, s.1.; "Emniyet Müdürü, Polis Vakaları Azalıyor, Diyor", *Vatan*, 9 Eylül 1952, ss.1-5.

imajı ve polis-vatandaş ilişkisi, DP döneminde de değişmemiştir.²² Kayseri Milletvekili Suat Hayri Ürgüplü meclis görüşmeleri sırasında “*Vatandaşların, jandarma ve polis karakoluna davet edildikleri zaman korku ile değil, her başı sıkılan insanın koşşa koşşa gidip buraya sığınacak, kendi evinden de emin bir yuva saymasını temin etmek boynumuzun borcudur.*”²³ sözleriyle korkulan polis imajını değiştirmeyi vaat etse de süreç bu şekilde işlememiştir.

İç güvenliğin sağlanmasında tavizsiz bir politika izleyen Demokrat Parti döneminde polisin iş yükü fazlasıyla artmıştır. Polis, genel asayişin sağlanması görevinin yanı sıra iç güvenliği tehdit edici unsurlardan aşırı sol, irticai ve ırkçı faaliyetler ile de mücadele etmiştir. Demokrat Parti özellikle aşırı sol faaliyetlerin engellenmesine yönelik tavizsiz bir politika uygulamıştır.²⁴

Demokrat Parti döneminde, temelleri 1937 yılına dayanan Önemli İşler Dairesinde²⁵ de değişiklikler yaşanmıştır. 1951 yılında CIA, komünizmle mücadele etmek amacıyla cephesini Türkiye’ye çevirerek Türk Emniyetinde “*Dedektiflik Kursu*” açmıştır. Bu kursa Türkiye’de çeşitli bölgelerden 15 personel katılmıştır. Kursu başarıyla bitiren personel Önemli İşler Müdürlüğü personeli

22 Tek parti döneminde Türk Polis Teşkilatı, muhalif hareketler içerisinde en üretken ve hızlı örgütlenme kapasitesine sahip başta sol hareketler olmak üzere, muhalif her hareketi rapor etmekteydi. Tek parti valilerinin emrinde toplumsal alanı da tümüyle gözetim altında tutan polis, siyasi emniyet rolüyle zaman zaman siyasal muhalefeti bastırmakla da görevlendirildiği örneklerle rastlanmaktadır. Demokrat Parti öncesi yaşanan olaylar çerçevesinde polis-siyaset ilişkileri için ayrıca bkz; Yasin Turna, *1937’den Çok Partili Hayata Polis Siyaset İlişkisi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2021, s.147.

23 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, Cilt 1, Toplantı 01, Birleşim 5, 2 Haziran 1950, s.126.

24 TBMM Hükümetler-Programları, a.g.e., s.759.

25 Erken Cumhuriyeti Dönemi’nde istihbarat, istilaat ve emniyet müfettişliklerine yeterince önem verilmeyince, uzmanlık isteyen bu birimler giderek önemlerini kaybetmişlerdir. Lakin istihbaratsız bir devlet düşünülemez. Cumhuriyet’in kurucu kadrosu istihbarat alanında çağa uygun yeni birimlerin oluşturulmasına hız vermişlerdir. TBMM’de müzakere edilerek 3201 Sayılı Emniyet Teşkilatı Kanun teklifine ilave edildikten sonra, yapılan görüşmeler sonucunda uygun bulununca 4 Haziran 1937 tarihinde Türk polis teşkilatının istihbarat faaliyetini yürütmek üzere “Önemli İşler Müdürlüğü” kurulmuştur. 1937-1951 tarihleri arasında Önemli İşler Müdürlüğü, Genel Müdürün makamına en yakın odada faaliyet göstermiştir. Yücel Yiğit, Eyüp Şahin, “Emniyet İstihbarat Tarihi”, *Türk İstihbarat Tarihi*, Editör: İsmail Hakkı Demircioğlu, Ahmet Özcan, Yücel Yiğit, Namık Çençen, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2021, s.604.; Türk istihbarat tarihi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: *Türk İstihbarat Tarihi*, Editör: İsmail Hakkı Demircioğlu, Ahmet Özcan, Yücel Yiğit, Namık Çençen, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2021.; Yücel Yiğit, “Türk İstihbaratının Hatay Cumhuriyeti’nin Kuruluşundaki Rolü”, *Anavatan’a Katılışının 80.Yılında Hatay Uluslararası Sempozyumu*, Yayına Hazırlayanlar: Erdem Ünlen- H. Aytuğ Tokur, ATAM Yayını, Ankara, 2020, s. 2275-2317.; Yücel Yiğit, “Kuvâ-yı Milliyeci ve İstihbaratçı Bir Polis: Balıkesirli Hafız Hilmi Kutlu”, *Milli Mücadele’nin 100. Yılında Kuva-yı Milliye Şehri Balıkesir*, Cilt: 1, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Balıkesir, 2020, s.409-415.; Yücel Yiğit, “Polis İstihbaratçısı ve Komitacı Bulgar Sadık Sakarya Savaşında”, *100. Yılında Sakarya Meydan Muharebesi*, Editörler: Çiğdem Cihangir-Kadri Unat, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2021, s. 147-173.; Yücel Yiğit, “Komitacı ve İstihbaratçı Serkomiser Bulgar Sadık’ın Üsküdar Günleri”, *XI. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu*, Üsküdar Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2022.

olarak çalışmaya başlamıştır.²⁶ 1951 yılında bu birim yeni bir yapılanma ile kontrespiyonaj dahil hemen bütün alanlarda istihbarat yapmak üzere yeniden yapılandırılmış ve oluşturulan yeni birimler çeşitli illerde değişik adlarla çalışmaya başlamıştır. 1958 yılında “İstihbarat Elemanı Sevok, İdare ve İstihbarat Operasyonu Düzenleme Kursundan” başarıyla bitirenlerin katılımlarıyla bu birimler Hatay, Ankara, İstanbul, İzmir’de “Küçük Gruplar” adıyla oluşturulan istihbarat ekiplerinde görevlendirilmişlerdir.²⁷ Alanda istihbarat toplama faaliyetlerinde bulunan bu küçük gruplar, kazandıkları tecrübeleri başkanlığa aktarmışlardır.²⁸ 15 personel ile başlayan Önemli İşler Müdürlüğü, 27 Mayıs’ta Demokrat Parti dönemi son bulduğunda toplamda 30 personele ulaşmıştır. Önemli İşler Müdürü Ergün Şadi Gökdeniz’dir. Merkezde 12, Ankara’da 4, İstanbul’da 5, İzmir’de 4, Adana’da 3, Zonguldak’ta 2 personeli olmuştur.²⁹

1950 yılından itibaren nüfusta ve köyden kente göç oranlarında artış meydana gelmiştir. Aynı yıllarda polis sayılarında da artış gerçekleşse de nüfus artış oranıyla aynı oranda olmadığı için bu durum doğal olarak polisin iş yükünün artmasına neden olmuştur.³⁰ Polis, 1950 yılına kadar 6/6 esasına göre çalışmıştır. Yani 6 saat karakolda görev yapmış, 6 saat istirahat etmiştir. Ancak istirahat saatlerini de karakolda geçirmiştir. Polisin çalışma sisteminin incelenmesi ve bu duruma bir çözüm yolu üretmesi amacıyla ABD’li Uzman Chris Gugaz’ın Türkiye’ye getirilmesi sağlanmıştır. Gugaz, çözüm olarak Rasyonel Sistem’in uygulanmasını önermiştir. Rasyonel yani akılcı sisteme göre personel sekizer saat halinde 3 vardiya çalışmalıdır. Sistem 1951 yılında bir yıl süreyle başarılı bir şekilde uygulanmış ve tüm personel uygulamadan memnun kalmıştır. Hizmette verimin arttığı ciddi şekilde gözlemlenmiştir. Ne var ki aynı yıl Ankara’da taksi şoförlerinin bir grevi bu sistemin çökmesine yol açmıştır. Memur yetersizliği ve ulaşım-iletişim olanaklarının azlığı nedeniyle yeniden eski sistem olan 6-6 sistemine dönmüş ve 1963 yılına kadar polis bu sistem ile çalışmıştır.³¹

Demokrat Parti’nin ikinci dönemi 2 Mayıs 1954 tarihinde yapılan seçimler sonrasında başlamıştır. Seçimler, Demokrat Parti’nin zaferiyle sonuçlanırken Demokrat Parti, Türk siyasi tarihinde bir partinin aldığı en yüksek oy oranı olan %57,61’i alarak meclise 503 milletvekili çıkarmıştır.³² Bu tarihi başarı ne yazık

26 Cüneyt Özdemir, *Önemli İşler Dairesi*, Doğan Kitap, İstanbul, 2009, ss.29-31.

27 Tuncay Özkan, *Millî İstihbarat Teşkilâtı MIT’in Gizli Tarihi*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2010, s.183.

28 Yücel Yiğit, Eyüp Şahin, “Emniyet İstihbarat Tarihi”, *Türk İstihbarat Tarihi*, Editör: İsmail Hakkı Demircioğlu, Ahmet Özcan, Yücel Yiğit, Namık Çençen, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2021, ss.619-620.

29 Özdemir, *a.g.e.*, s.45.

30 Cevdet Demirbaş, “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Günümüze Polis Teşkilatı”, *Polis Dergisi*, C.XI, S.43, Ankara, 2005, ss.18-21.

31 Erol Özdemir, “Polis Çağdaş Köle Midir”, *Çağın Polisi Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 66, Ankara, 2007, s.15.

32 “DP Genel Kongresi”, *Akşam*, 23 Mayıs 1954, s.2.; “Seçimlerin Kat’i Neticesi Açıklandı”, *Vatan*, 23 Mayıs 1954, ss.1-7.

ki hükümet politikalarına yansımamıştır. Tarımda ve ekonomide baş gösteren sıkıntılar muhalefetin eleştirilerini artırmasına, hükümetinde uyguladığı politikaların sertleşmesine sebep olmuştur.³³ Nitekim seçimlerden 28 gün sonra İçişleri Bakanı Dr. Namık Gedik'in açıkladığı Kırşehir vilayetinin kaldırılması ve Nevşehir kazasının da vilayet merkezine dönüştürülmesi hakkındaki kanun tasarısı, ülke genelinde uzun süren tartışmaların yaşanmasına yol açmıştır.³⁴

1955 yılında çıkarılan “Emniyet Umum Müdürlüğü kadrosuna dâhil memurlara fazla mesai ücreti verilmesi hakkında kanun” ile polislerin fazla mesailerine karşılık olarak maaşlarına ilaveten ayda 75 lira fazla mesai ücreti verilmesi uygun görülmüştür. Ancak bu kanun, polisin iş yükünü artırdığı için teşkilat içerisinde olumlu tepki almamıştır.³⁵

Demokrat Parti iktidarının iç ve dış politikada en çok gündeme gelen konularının başında Kıbrıs meselesi gelmiştir. 1955 yılında Kıbrıs meselesinin görüşülmesi adına Londra’da yapılan konferans sırasında İstanbul Ekspres Gazetesi’nin “Atatürk’ün Selanik’te doğduğu eve bomba atıldı” haberi üzerine kamuoyunda bir infial havası oluşmuştur. 6 Eylül 1955 Salı günü bu saldırıyı protesto etmek isteyen bir grubun toplanmasıyla başlayan olaylar, provokatörlerin etkisiyle farklı bir boyuta taşınmıştır. 6 Eylül günü henüz olaylar başlamadan tam teçhizatlı 300 polis hazır halde bekletilmiş; ancak olaylara müdahale edilmemiştir. Daha sonra Önemli İşler Müdürlüğü olayları araştırmış, 300 polisin başındaki Emniyet Müdürü sorgusunda olayları şu şekilde özetlemiştir: “O gün müdahale etmek mi suç, etmemek mi suç, bunu bilemiyorduk. Bu yüzden müdahale etmedik!”³⁶ Tarihe 6-7 Eylül Olayları olarak geçen bu olaylarda İstanbul, Ankara ve İzmir’de olaylar çıkmış, Rumların yaşadığı bölgelere saldırılar gerçekleşmiştir.³⁷ 6-7 Eylül Olayları, Demokrat Parti döneminde polisin en çok gündeme geldiği olayların başında gelmiştir. Olaylar sırasında polisin müdahale etmediği ve saldırılara göz yumduğu iddia edilmiştir.³⁸ Sonuç olarak polis itibar kaybederken, olayların faturasının kesildiği kurumların başında gelmiştir. Olaylar neticesinde dönemin İçişleri Bakanı Namık Gedik istifa etmiş; Ankara, İstanbul ve İzmir Valileri ve Emniyet Müdürleri görevlerinden alınarak haklarında soruşturma başlatılmıştır. Olaylarla ilgili olarak 4000 kişi tutuklanmıştır. Ankara, İstanbul ve İzmir’de altı ay süreli sıkı

33 Durmuş Yalçın ve diğ., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 2*, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2019, ss.560-561.

34 Haşim Erdoğan, Çağrı Pişkin, “Demokrat Parti Dönemi İktidar-Muhalefet Çekişmesinin Bir Ürünü: Nevşehir’in İl, Kırşehir’in İlçe Olması” *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, C.10, S.2, Nevşehir, 2020, s.580.

35 Resmî Gazete, Sayı, 9011, 21.05.1955, ss.11913-11914.; 1865-1937 yılları arasında polis maaşları ile ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz: Yücel Yiğit, “II. Meşrutiyet Dönemi Polis Maaşları (Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Polis Maaşları (1865-1937)”, *Mehmet Genç Anısına Uluslararası Osmanlı İktisat Tarihi Sempozyumu*, İstanbul, 2021.

36 Özdemir, a.g.e., ss.34-35.

37 Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitapevi, Ankara, 1990, s.110.

38 Dilek Güven, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005, s.14-25.; Altan Öymen, *Öfkeli Yıllar*, Doğan Kitap, İstanbul, 2009, s.581.

yönetim ilan edilmiştir. İçişleri Bakanı Namık Gedik'in yerine Mili Müdafaa Vekili Etem Menderes, Ankara Valiliğine Konya Valisi Cemal Gökten, Emniyet Genel Müdürlüğüne Ankara Valisi Kemal Aygün, İstanbul Emniyet Müdürü Alaattin Eriş'in yerine de Beyoğlu Kaymakamı Hayretin Nakipoğlu atanmıştır.³⁹

Demokrat Parti iktidarı döneminde 6 farklı Emniyet Genel Müdürü görev yapmıştır. Emniyet Genel Müdürleri ve görev süreleri şu şekildedir:⁴⁰

Tablo 1: DP İktidarında Görev Yapan Emniyet Genel Müdürleri (1950-1960)

Adı ve Soyadı	Göreve Başlama Tarihi	Görevden Ayrılma Tarihi
1- M. Ferruh Şahinbaş	20.06.1950	21.09.1950
2- Servet Sürenkök	21.09.1950	25.01.1952
3- Kemal Aygün	31.01.1952	01.06.1954
4- Ethem Yetkiner	05.06.1954	12.09.1955
5- Kemal Aygün	12.09.1955	09.10.1957
6- Cemal Gökten	09.10.1957	27.05.1960

Seçimlerden kısa süre önce 7 Ekim 1957 tarihinde Cumhurbaşkanı onayı ile birlikte Emniyet Genel Müdürlüğüne Cemal Gökten atanmıştır. Gökten, DP döneminin son Emniyet Genel Müdürü olarak görev yapmıştır.⁴¹

2. 1957-1960 Yılları Arasında Yaşanan İç Güvenlik Olayları ve Polis Teşkilatı

Demokrat Parti'nin ikinci döneminden itibaren başlayan ve giderek çoğalan ekonomik sorunlar iktidar-muhalefet arasındaki gerginliği artırırken halk üzerinde olumsuz etkilerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bunun yanı sıra 1955 yılında yaşanan 6-7 Eylül Olayları da hükümetin zor günler geçirmesine yol açmıştır. Yaşanan bu hususlardan kaygı duyan DP'li yetkililer 1958 yılının Mayıs ayında yapılacak seçimleri öne çekerek 27 Ekim 1957 tarihinde seçim yapmaya karar vermişlerdir. Böylece Demokrat Parti'nin son dönemi 27 Ekim 1957 tarihinde gerçekleşen erken seçimden sonra başlamıştır. DP seçimleri kazansa da oy ve milletvekili sayılarında düşüş yaşamıştır. DP'nin oyu %47 olurken mecliste 424 sandalyeye sahip olmuştur. CHP: 178, CMP: 4 ve HP:4 milletvekili ile meclise girmiştir.⁴²

39 Bülent Akkaya, *Demokrat Parti Dönemi Türkiye'nin İç Güvenliği (1950-1960)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Kayseri, 2010, s.159.

40 1950-1960 dönemi Emniyet Genel Müdürlerinin biyografileri için bkz: *Cumhuriyetin 50.Yılında İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, Kuruluşu: Tarihi Gelişimi, Görev ve Yetkileri ve 1923-1973 Çalışmaları*, II. Kitap, EGM Yayınları, Ankara, 1973, ss.22-25.; Eyüp Şahin, *Emniyet Genel Müdürleri*, Polis Akademisi Yayınları, Ankara, 2014

41 BCA, 30-11-1-0/267-28-16.

42 Cemile Burcu Kartal, "Türkiye'de 1957-1960 Arası Dönemde Demokrat Parti ve CHP Arasındaki Tartışmalarda Güvenlik Söylemi" *OPUS International Journal of Society Researches*, C.17, S.34, Ankara, 2021, s.1364.

25 Kasım'da son hükümetin iktidarı Demokrat Parti hükümet programında memleketin huzur ve güvenliği adına gerekli tedbirlerin alınacağını vurgulamış, basın hürriyetinin temini ve komünizm ile mücadele adına tavizsiz önlemler alınacağını bildirmiştir.⁴³ Ancak Menderes'in ideal arkadaşları olan Fatin Rüştü Zorlu, Emin Kalafat ve Namık Gedik sertlik taraftarlığı yapmıştır. Kurulan son hükümetin içerisinde Takrir-i Sükûn Kanunu'ndan bile bahsedenler olmuştur.⁴⁴ Nitekim Demokrat Parti'nin son dönemi huzur ve güvenlik adına tavizlerin verildiği ve sert tedbirlerin alındığı bir dönem olmuş, siyasi tarihimizde önemli olayların yaşanmasına tanıklık etmiştir.

Seçimlerde oy oranlarını ve milletvekili sayılarını artıran muhalefet partileri seçimlerden sonra ciddi bir toparlanmaya girerek DP iktidarına karşı birleşme kararı almışlardır. İlk adım olarak Türkiye Köylü Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi ile birleşmiş; akabinde Hürriyet Partisi de Halk Partisi'ne katılmıştır. Muhalefetin anlaşmaya vardığı konular arasında basın hürriyeti ve üniversite özerkliği dikkat çekenler arasında yerini almıştır.⁴⁵ İnönü, muhalefet tabanını birleştirip daha etkili bir mücadele maksadıyla iktidara karşı "*Milli Muhalefet Cephesini*" kurmuştur.⁴⁶

Muhalefet cephesindeki birleşme girişimlerine karşı DP tarafı da harekete geçmiştir. Başbakan Adnan Menderes muhalefet partilerinin yıkıcı çabalarını önlemek için DP'yi yeni iltihaklarla güçlendirmek gereğini düşünmüş ve Vatan Cephesi Ocakları'nı kurmuştur. DP'nin Vatan Cephesi Örgütü, 1958 yılının sonunda yurdun çeşitli yerlerinde şubeler açmaya başlamıştır. İstanbul'da ilk Vatan Cephesi Ocakları kurulmuştur. Vatan Cephesi kurulduktan sonra bu konuda radyo ve iktidar yanlısı gazetelerden yapılan aşırı yayınlara muhalefetin de aynı sertlikte karşılık vermesi, siyasi ortamın bir siyasi savaş arenasına haline gelmesine neden olmuştur.⁴⁷

Demokrat Parti'nin demokrasiden uzaklaştığı iddia edildiği bu son dönemde iç politikada gelişen birçok konuda millî güvenliğin tehdit altında olduğu söylemi ortaya çıkmıştır. DP iktidarı, hakimiyetinin zayıfladığı bu süreçte daha temkinli siyaset yürütmek yerine uyguladığı sert politikaları artırarak devam ettirmiştir. Nitekim 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile sonlanacak bu süreçte iç güvenliği tehdit edici birçok toplumsal ve siyasal olaylar yaşanmıştır. Bu bağlamda iç güvenliği sağlamakla mükellef kurumların başında olan Emniyet Teşkilatı için bu dönem hem daha çok mesai harcamasına hem de daha önce karşılaşmadığı olaylar ile karşılaşım daha fazla gündeme gelmesine yol açmıştır.

Demokrat Parti'nin iktidara geldiği ilk günden itibaren ihtilal söylentisi sürekli gündeme gelen konulardan biri olmuştur. Ordu içerisinde iktidardan memnun olmayan subaylar, ülkenin içinde bulunduğu durumu bahane ederek

43 TBMM Hükümetler-Programları, a.g.e., ss.1200-1294.

44 *Akis Dergisi*, Sayı 183, Cilt 11, 9 Kasım 1957, s.7.

45 Eroğul, a.g.e., s.145.

46 Hakkı Uyar, *Vatan Cephesi*, Büke Yayınları, İstanbul, 2001, s.21.

47 Rıfık Salim Burçak, *On Yılın Anıları (1950-1960)*, Nuru Matbaacılık, Ankara, 1998, ss.601-602.

ihtilal kazanı kaynatmaya başlamıştır. 1957 seçimleri arifesinde ordu içerisinde oluşan iki cuntacı grup birleşmiştir. Cuntanın amacı seçimlerden hemen sonra hükümete bir darbe yapmak olmuştur. Bu hedef ekseninde 9 subay birleşerek bir plan hazırlamıştır. Samet Kuşçu, darbe yapma konusunda olumsuz bir tavır sergilediği için cunta üyelerinin güvenini kaybetmiştir. Bunun üzerine kendisini kurtarmak ve darbe yapacak subaylardan bir tehlike geldiğini sezdiği için yapılacak müdahaleyi ihbar etmiştir.⁴⁸ Kuşçu, bildiklerini anlatmak üzere CIA İstanbul İstasyonu'na sığınır, İstasyon Şefi İstanbul Emniyet Müdürü Hayrettin Nakipoğlu'nu arayarak durumu anlatır ve gelin bunu alın der. 1. Şube Müdürü Nevzat Ünlüay, Kuşçu'yu teslim alır ve emniyette sorgusunu yapar. Kuşçu, darbe yapacak olan subayların adlarını tek tek verir ve nerede ne konuşulmuş, neler nasıl yapılacak anlatmıştır. Ünlüay, emniyet sorgusunu tamamladığı Kuşçu'yu MAH'a⁴⁹ teslim eder. Bu şekilde bütün istihbarat birimleri olaydan haberdar olmuştur. Akabinde durum, İçişleri Bakanı Namık Gedik'e aktarılmıştır. Gedik ise Başbakan Menderes ve Cumhurbaşkanı Bayar'a bilgi vermiştir. Ancak dönemin hükümeti gerekli özeni göstermek bir yana bu durumu askıya almıştır. Kuşçu sonrasında tutuklanarak ordudan ihraç edilmiş, haklılığı ispatlanınca serbest bırakılmıştır. Bu olay tarihe 9 Subay olarak geçmiş, Kuşçu'nun anlattığı olaylar ise üç yıl sonra gerçekleşmiştir.⁵⁰

Demokrat Parti'nin son döneminde dış politikada en yoğun mesai harcadığı mesele Kıbrıs meselesi olmuştur. Rumların Kıbrıs'ta uyguladığı tedhişçilik faaliyetlerinin artırması, Türkiye'de yoğun tepkilere neden olmuştur. Bugünlerde üniversite gençliği yaşanan olayları protesto etmek amacıyla bir miting tertiplemek istemiştir. Hükümetin üç seneden beri ilk defa izin verdiği bu miting münasebetiyle Emniyet Teşkilatı da yoğun mesai içerisine girmiştir. Mitingin sorunsuz atlatılması adına yoğun güvenlik önlemi alınırken polislin iki gün boyunca izinlerinin kaldırılmasına karar verilmiştir.⁵¹

Demokrat Parti döneminin iktidar-muhalefet çekişmesinin en sert çatışmaları 1957-1960 yılları arası olan son dönemde yaşanmıştır. Bu durumun tek istisnası Menderes'in geçirdiği uçak kazası sonrasında olmuştur. 17 Şubat

48 Neslihan Altuncuoğlu, Merve Durmuş, "9 Subay Olayında Samet Kuşçu'nun Rolü" *Journal of Universal History Studies*, C.3, S. Prof. Dr. Mustafa Keskin Special Issue, Düzce, 2020, ss.133-134

49 Milli Emniyet Hizmetleri Riyaseti, 1926 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifleri doğrultusunda kurulmuş, 1965 yılına kadar istihbarat alanında hizmet vererek şu an ki MİT'in temellerini oluşturmuştur. Teşkilat MAH rumuzunu kullanmıştır. MAH olarak anılması fikrini de Atatürk'ün şifahan verdiği hakkında bilgiler bulunmaktadır. Gizli tutulan Teşkilatın adı ve resmi yazılarda bulunan MAH rumuzu, konuyu bilmeyen kişiler tarafından açılarak "Milli Amele Hizmet", "Milli Amele Hizmeti" ve "Milli Asayiş Hizmeti" olarak yanlış şekilde ifade edilmiştir. Bu tabirlere, Osmanlıca ve Latin harfli hiçbir resmi belgede rastlanılmamakta ve teşkilatın adı sadece "Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti" olarak geçmektedir. MAH tarihi için bkz.; Erdal İlater, *Millî İstihbarat Teşkilâtı Tarihçesi*, MİT Basımevi, Ankara, 2002, s.45.

50 Özkan, a.g.e., s.180.

51 "Kıbrıs Mitingine İzin Verildi" *Vatan* 7 Haziran 1958, s.1.; "Kıbrıs İçin Miting Yapılıyor", *Milliyet* 7 Haziran 1958, s.1.; "Kıbrıs Mitingi Bugün Yapılıyor", *Hürriyet*, 8 Haziran 1958, ss.1-5.

1959'da dış politikada önemli sorunların başında yer alan Kıbrıs meselesinin görüşmelerini gerçekleştirmek için Londra'daki Kıbrıs görüşmelerine giden delegasyonu taşıyan uçak, Londra yakınlarında aşırı sisten dolayı düşmüştür. 14 kişinin hayatını kaybettiği bu uçak kazasında Menderes'in yara almadan kurtulması, iktidar ve muhalefet arasında bir süre yumuşama dönemi yaşanmasına neden olmuştur. Ancak 1959 yılında Türk Lirası'nın değerinin düşürülmesi ve enflasyonun yükselmeye başlaması kamuoyunda tepkilere yol açmış, muhalefetin güçlenmesi ile birlikte CHP'nin erken seçim isteklerini de gündeme getirmeye başlamıştır. 1960'a gelindiğinde ise iktidar ve muhalefet arasındaki gerginlik iyice artmış, muhalefet DP'yi baskı rejimi kurmakla suçlarken, DP iktidarı ise muhalefeti "ihtilal" çığırtkanlığı yapmakla suçlamıştır.⁵² Bu dönem Menderes'in sınırlarını de en üst noktaya ulaştırmış, ihtilal sözü dillere düşmüştür. Memleketin her yanında büyüklü küçüklü, kadın erkek herkes yüz göz olmuş; böylece Demokrat Parti ve Menderes'in kaderinin en zor günleri başlamıştır.⁵³

Uçak kazasının yarattığı yumuşama sonrası iktidar muhalefet çekişmesinin tırmandığı dönemde CHP, 1959 yılında Ege illerini kapsayan propaganda turu düzenlemeye karar vermiştir. Basının "*Büyük Ege Taarruzu*" adını verdiği bu gezilerin ilk durağı, İnönü'nün Yunan generali Trikopolis'i esir ettiği yer olan Uşak olmuştur. İnönü'nün hareket edeceği Ankara Garı'nda başlayan olayların Uşak'a taşınmaması adına polis kuvvetleri il merkezinde yoğun önlemler almıştır. Belediye hoparlöründen halka, İnönü'yü karşılamaya gitmeleri halinde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na muhalefet etmekten haklarında işlem yapılacağı duyurulmuştur.⁵⁴ Ancak vatandaş uyarılara aldırmamış İnönü'nün Uşak'a geldiği esnada iki parti taraftarları arasında taşlı sopalı kavga çıkmıştır. Geceyi CHP Uşak İl Başkanı'nın evinde geçiren İnönü'nün ertesi gün Kurtuluş Savaşı'nda karargâh olarak kullanılan evi ziyaret etmesi Vali tarafından engellenmek istenmiştir. Ancak İnönü, ziyareti gerçekleştirmiştir. Vali'nin emrini yerine getiremeyen dönemin Emniyet Müdürü ve Jandarma Komutanı görevden alınmıştır. İnönü'nün İzmir'e gitmek üzere istasyona gittiği esnada da olaylar çıkmış ve atılan taşlardan bir tanesi İnönü'nün başına isabet etmiştir.⁵⁵

İnönü'nün yapacağı gezilerde Ankara'dan özel olarak Emniyet Genel Müdürü Cemal Gökten ve Ankara Emniyet Müdür Yardımcısı İsmail Küntay görevlendirilmiştir. Bu isimler, olayları dakikası dakikasına Ankara'ya bildirmiş, oradan aldıkları emirler ile duruma yön vermeye çalışmışlardır.⁵⁶

52 İdris Tetik, *Demokrat Parti'nin 1950-1960 Yılları Arasında Uyguladığı Siyasi Politikaların Türk Demokrasisine Yansımaları*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2015, s.122.

53 Samet Ağaoğlu, *Arkadaşım Menderes*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2004, ss.152-153.

54 Akkaya, a.g.t., s.78.

55 "Uşak'ta Dün Müessif Hadiseler Oldu", *Cumhuriyet*, 1 Mayıs 1959, s.1.

56 Emin Karakuş, *40 Yıllık Bir Gazeteci Gözü ile İşte Ankara*, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1977, s.401.

İnönü, Ege gezilerinde Manisa ve İzmir'e de uğramış İzmir'de çıkan olaylar neticesinde İstanbul'a hareket etmek zorunda kalmıştır. Havaalanından arabayla evine geçmek üzere hareket eden İnönü'nün aracı Topkapı'ya geldiği sırada önü kesilerek bir grubun taşlı saldırısına uğramış, arabanın kapısı açılmak istenmiştir. Oradan geçmekte olan bir binbaşının müdahalesi ile bir facianın eşiğinden dönülmüştür. Vaka yerine yerleştirilen polis ve askerlerin olaylar karşısında seyirci kaldıkları ileri sürülmüştür.⁵⁷ İnönü, 7 Mayıs 1959'da Ankara'ya dönmüştür. Ankara'da İnönü'yü büyük bir topluluk karşılamıştır. Bu sırada bir grup ile polis arasında çatışmalar meydana gelmiştir.⁵⁸

İnönü yurt gezilerine 1960 yılında da devam etmiştir. Bu bağlamda 7 Şubat'ta İl Kongresi'ne katılmak üzere Konya'ya gitmiştir. İnönü'yü karşılamak üzere bekleyen topluluk ile polis arasında olaylar çıkmış; akabinde polis taşkınlık çıkararak vatandaşı dağıtmak için cop, kırbaç ve gaz bombası kullanmak zorunda kalmıştır.⁵⁹

Yine aynı yıl İnönü'nün Kayseri gezisi ise yaşanan olaylar açısından en önemliler arasında yerini almıştır. İnönü, Kayseri İl Kongresi'ne katılmak üzere Kayseri'ye 32 km mesafede olan Himmet Dede İstasyonu'na geldiğinde dönemin Kayseri Valisi Yardımcısı ve İl Jandarma Komutanı tarafından tren durdurulmuş ve İnönü'nün geri dönmesi istenmiştir. İnönü'nün ısrarcı tavrı üzerine olaylar Başbakan Menderes'e kadar gelmiştir. Menderes'in müsaadesi üzerine de tren Kayseri'ye girebilmiştir.⁶⁰ İnönü yoğun polis kontrolü altında kongreyi gerçekleştirdikten sonra ertesi gün CHP ve DP İlçe Başkanları'nın arasında başlayan olayların merkezi olan Yeşilhisar ilçesine gitmek istemiştir. Valilik buna izin vermemiş, İnönü ise ısrarla gideceğini söyleyince asker yolu kapatmak zorunda kalmıştır. İnönü ve beraberindeki heyet Yeşilhisar girişine kadar ilerlese de ilçeye girememiş ve Ürgüp'e dönmek zorunda kalmıştır. Yeşilhisar'da yaşanan olaylar sırasında gözaltına alınan CHP'lilerin karakolda dövülmeleri ve DP İlçe Başkanı'nun silahlı bir şekilde emniyet mensuplarının yanında bulunması iddiaları, dikkat çeken hususlar arasında yer alırken polis hedef haline gelmiş ve muhalefetin yoğun tepkisine yol açmıştır.⁶¹

Kayseri'de yaşanan hadiseler iç politikanın fazlaca gerilmesine neden olmuştur. Muhalefet cephesi hükümete karşı baskısını artırmış ve kamuoyu önünde güçlenmiştir. Hükümet tarafında ise bu duruma karşı önlem almak ve kaybettiği otoritesini yeniden kazanmak düşüncesi oluşmuştur. 7 Nisan'da DP grubu bir toplantı yapmış ve yaşanan hadiseleri önlemek için sert tedbirler

57 Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999, ss.285-286.

58 Eroğul, *a.g.e.*, s.150.

59 Tekin Erer, *On Yılın Mücadelesi*, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul, 1963, s.386.

60 "İnönü'nün Gezisi Hadiseli Başladı", *Milliyet*, 3 Nisan 1960, s.5.; BCA, 10-9-0-0/207-640-2.

61 Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004, s.529.

alma kararı vermiştir.⁶² Akabinde ise DP meclis grubunun 12-15 Nisan 1960 tarihinde gerçekleştirdiği uzun saatler süren iki toplantıda, 15 kişilik bir meclis tahkikat komisyonunun kurulması istenmiştir. DP Denizli Milletvekili Baha Akşit ve Bursa Milletvekili Mazlum Kayalar tarafından verilen bu komisyonun kurulması yönündeki önerge, oy birliği ile kabul edilmiştir.⁶³

CHP tarafı bu komisyonun kurulmaması için hemen karşı bir önerge hazırlayarak Menderes hakkında meclis tahkikatı açılmasını ve başbakanın Yüce Divan'a sevk edilmesini istemiştir. CHP'nin iddiaları şu şekilde sıralanmıştır: İnsan haklarının çiğnenmesi, adli güvencesizlik, partizan idare, basına baskı, resmi ilan adaletsizliği, devlet parasını israf, suiistimal vs. Ancak bu önerge dikkate alınmamıştır.⁶⁴

Tahkikat Komisyonuna geniş yetkiler veren ve komisyonun kurulmasını sağlayan 2247 sayılı yasa, 19 Nisan 1960 tarih ve 10484 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiş ve Tahkikat Komisyonu görevine başlamıştır. Yasa, 27 Nisan 1960 tarihinde TBMM'de açık oylamaya sunulmuş ve kabul edilmiştir.⁶⁵

Demokrat Parti'nin son döneminde yaşanan ekonomik sıkıntılarının artması, gelen zamlar ve artan vergilerin halka yansımaları, basın yasasında daha radikal kararların alınması ve muhalefet ile ilişkilerin keskinleşmesi iç güvenlik açısından ciddi sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Hükümetin ordu ve üniversiteler ile ilişkilerinin bozulması, ülkede daha öncesinde yaşanmamış olayların yaşanmasına yol açmıştır.

Türkiye'de daha önceki yıllarda nadir görülen öğrenci olayları genellikle gündemdeki olayları protesto şeklinde yaşanmıştır. Ancak özellikle Demokrat Parti'nin son döneminde yaşanan iktidar-üniversite gerginliği, öğrenci olaylarının sayısını artırırken olayların hükümete yönelik tepki haline gelmesine neden olmuştur. Bu durum hem ülkenin iç güvenliği açısından bir tehlike hem de polis açısından daha önce karşılaşılmayan bir durumu teşkil etmiştir. Ülke gündeminde iktidar-muhalefet çekişmesi devam ederken üniversite öğrencileri arasında da hareketlenmeler yaşanmaya başlamıştır. 1958 yılında Prof. Hüseyin Nail Kubalı'nın Cumhuriyet Gazetesi'ne verdiği demecinde meclis iç tüzüğünü eleştirmiştir. Bu olay üzerine Kubalı, bakanlık emrine alınmıştır. Öğrenciler bu durumu protesto amacıyla dersleri boykot etmeye başlamıştır. Bine yakın öğrenci Kubalı'ya destek amacıyla yürüyüş yapmıştır. Polis hazır kuvvet ekipleri Beyazıt Meydanı ile Kubalı'nın evi ve Millî Eğitim Bakanlığı evleri önünde güvenlik tedbiri almıştır. Üniversite-iktidar ilişkilerindeki bozulmalar bu olaydan sonra iyice artmıştır.⁶⁶

62 Ali Fuad Başgil, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, Yağmur Yayınları, İstanbul, 2014, s.121.

63 Eroğul, *a.g.e.*, s.155.

64 *A.g.e.*, s.155.

65 Albayrak, *a.g.e.*, s.532.; Resmî Gazete, Sayı, 10484, 19.04.1960, s.1178.; Resmî Gazete, Sayı, 10491, 28.04.1960 s.1242.; (Kanun No: 7468, Kabul Tarihi: 27 Nisan 1960.)

66 "Profesör Nail Kubalı Kürsüsüne İade Edildi", *Cumhuriyet*, 10.04.1958, s.1.; "Dün Üniversite

Üniversite öğrencilerinin bu yıllarda en fazla protesto ettiği olaylar ise irticai ve komünizm faaliyetleri olmuştur. Özellikle Ankara ve İstanbul Üniversitelerinde bu protestolar sıkça görülmüştür. Bunlar genellikle İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği (İÜTB) ve Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) tarafından organize edilmiştir. MTTB önderliğinde öğrenciler Nurcuların irticai faaliyet yürüttüğü ve laikliğe karşı hareket ettiği görüşlerini öne sürerek yürüyüş yapma kararı almışlardır. Bu istek kabul görmese de öğrenciler, 9 Ocak 1960 tarihinde İstanbul Üniversitesi bahçesindeki Atatürk anıtına bir çelenk koymaya ve sessiz bir yürüyüş yapmaya karar vermişlerdir.⁶⁷ Ancak izinsiz yapılan bu yürüyüşe polis müdahale etmiştir. Gazetecilerin de aralarında bulunduğu 30-35 şahıs karakola götürülmüştür. Öğrencilere “*Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanunu’nu*” ihlal etmekten, gazetecilere ise izinsiz bir toplantıda bulunmaktan soruşturma başlatılmıştır. Yürüyüş sonrasında İstanbul Üniversitesi içerisine yüzden fazla resmi ve sivil polis görevlendirilmiştir. Atlı polisler ise üniversite dışında tedbir almıştır.⁶⁸ Bu olaylar sırasında gözaltına alınan öğrencilerin 1. Şubede dayak yedikleri ortaya atılmış, polis hedef haline getirilmiştir. Dayak atan polislerin başında ise 6-7 Eylül Olayları sırasında da gündeme gelen Polis Bumin Yamanoglu isminin olduğu iddia edilmiştir.⁶⁹ İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğrenci Cemiyeti, gençlere ve basın mensuplarına karşı tavırlarıyla gündeme gelen Polis Bumin Yamanoglu’na bir boks eldiveni göndermiş ve sert tutumunu protesto etmek istemiştir.⁷⁰

Demokrat Parti'nin son döneminde artan iktisadi sorunlar ve siyasi çekişmenin yarattığı iç güvenlik problemleri iç siyasette bir seçim havası ortaya çıkarmıştır. Bu ortamda İnönü, bir seçim mitingi edasında 19 Mart 1960 günü İstanbul ziyaretini gerçekleştirmiştir. İsmet İnönü’yü karşılamak üzere bine yakın öğrenci toplanmış ve İnönü lehine slogan atmışlardır. İnönü, CHP saflarına katılan binden fazla üniversite öğrencisinin kartlarını da bu ziyaret esnasında imzalayacaktır. Polis bu ziyaret için İstanbul’da yoğun güvenlik önlemi almıştır. Eminönü Emniyet Amiri Zeki Şahin idaresindeki polisler, toplanan öğrencilere dağılmaları yönünde ikazlarda bulunmuştur. Öğrenciler ikazlara rağmen dağılmayınca polis müdahale etmiş ve kalabalığı zorla dağıtmıştır. Olayların ardından 31 öğrenci gözaltına alınmış; 29 öğrenciye Gösteri ve Toplantı Yürüyüşleri Kanunu’na muhalefetten dolayı, 3 öğrenciye ise polise mukavemetten dolayı işlem yapılmıştır.⁷¹

Önünde Emniyet Tedbirleri Alındı”, *Cumhuriyet*, 16 Nisan 1958, ss.1-5.; “Üniversitede Kubalı Lehine Tezahürat”, *Hürriyet* 16 Nisan 1958, ss.1, 3.

67 “Polis İrticai Tel’in İçin Üniversite Bahçesinde Toplanan Gençleri Dağıttı”, *Cumhuriyet*, 10 Ocak 1960, s. 1.

68 “Üniversitede Sessiz Yürüyüş Dağıtıldı”, *Milliyet*, 10 Ocak 1960, ss.1, 5.

69 “Bumin, Başvekile Şikâyet Edildi”, *Milliyet*, 14.01.1960, s.1.

70 Muammer Taylak, *Saltanat, 2. Meşrutiyet ve 1. Cumhuriyet’te Öğrenci Hareketleri*, Başnur Matbaası, Ankara, 1969, s.271.

71 *Akis Dergisi*, Sayı 295, Cilt 17, 23 Mart 1960, ss.6-7.; “CHP İl Merkezi Önünde Dün Vuku Bulan Hadiseler”, *Cumhuriyet*, 20.03.1960, ss.1-5.

Üniversite öğrencilerinin büyük bir kısmının iktidara karşı tepkili olmaları ve CHP yanlısı hareket etmeleri haliyle hükümet yanlısı olarak algılanan polise karşı bir antipati doğmasına yol açmaktadır. Bu durum ise DP'nin son döneminde polis ile üniversite öğrencilerini sık sık karşı karşıya getirmiştir. Polise karşı oluşan olumsuz görüş sadece öğrenciler arasında kalmayıp halk arasında da aynı düşünceler hâkim olmuştur. 20 Mart 1960 Pazar günü Ankara Kızılay' da iki kişinin bir genç kızı rahatsız ettiğini gören bir polis memuru olaya müdahale etmek isteyince bölgede bulunan vatandaş olayı anlamadan polis karşısında yer alarak genç kızı rahatsız eden kişileri olay yerinden uzaklaştırmıştır. Hatta olay büyümüş takviye polisler gelmiş, bazı polisler ise vatandaş tarafından darp edilmiştir. Bu olay halkın polise bakış açısını gözler önüne sermiştir. İç İşleri Bakanı Namık Gedik ise polisin vatandaş nezdinde olumsuz hale getirilmesinin mesulünü İnönü olarak açıklamıştır.⁷²

1960 yılında iç güvenliği tehdit edici olaylarının patlak vermesine neden olan olay ise Tahkikat Komisyonunun kurulması olmuştur. Komisyon kurulduktan sonra siyasi partilerin ve gençlik kuruluşlarının faaliyetlerinin yasaklaması bir infial uyandırmış ve özellikle İstanbul ve Ankara'da protestoların yaşanmasına neden olmuştur. Muhalefet ise bu kararın ardından eleştiri boyutunu iyice artırmıştır. Ankara gençliği bu kararları protesto etmek için Kızılay Meydanı'nda miting düzenlemiştir. Düzenlenen mitingde emniyet kuvvetleriyle çatışmaya giren 11'i öğrenci olmak üzere 22 kişi tutuklanmıştır.⁷³

27 Nisan'da Tahkikat Komisyonunun mecliste onaylanması üzerine komisyonun anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle İstanbul Üniversitesi bahçesinde bir grup öğrenci protesto gerçekleştirmek istemiştir. Polis olaylara müdahale etse de öğrenci topluluğu Beyazıt Meydanı'na ulaşmıştır. Bu durum polis ile öğrenciler arasında çatışmalar yaşanmasına neden olmuş, pek çok öğrenci yaralanmıştır. Olaylar büyüyünce protestocu sayısı artmış, Beyazıt'ta İstanbul Üniversitesi önünde toplanan öğrenciler daha sonra Atatürk heykeli etrafında toplanmıştır. Öğrenciler, "Kahrolsun diktatörler, Menderes istifa" sloganları atmışlardır.⁷⁴ Yine aynı gün İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğrenci Derneğinin Marmara Öğrenci Lokali'nde kongre düzenlenmiştir. Derneğin okunan faaliyet raporunda siyaset yapıldığı gerekçesiyle kongreyi takip eden beş sivil polisten biri olan Bumin Yamaoğlu raporun okunmasını engellemiş, ayrıca Kore'de gerçekleşen öğrenci olaylarına destek telgrafı gönderimine engel olmuştur. Kongreyi dağıtan polis, öğrencilere karşı ciddi müdahalede bulunmuştur.⁷⁵

72 A.g.d., s.11.

73 Süleyman Ceylan, *Demokrat Parti İktidarı Döneminde Üniversite Eğitimi (1950–1960)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi), İzmir, 2008, s.120.

74 Eroğul, a.g.e., s.157.

75 "Tıp Talebelerinin Kongresi Dağıtıldı", *Milliyet*, 28 Nisan 1960, s.1-5.; Firdes Temizgüney, "1960 Darbesine Giden Süreçte Önemli Bir Kesit: İstanbul Öğrenci Olayları", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.14, S.27, Ankara, 2018 ss.181-211.; Yaşanan olaylardan sonra

27 Nisan'da İstanbul'da yaşanan olaylar, 27 Mayıs'a giden süreçte önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilen 28-29 Nisan olaylarının fitilini ateşlemiş, İstanbul ve Ankara'da önemli olayların yaşanmasına sebep olmuştur. İstanbul'da öğrenciler 28 Nisan sabahı mecliste kabul edilen Tahkikat Komisyonunu protesto etmek ve meclis görüşmeleri sırasında tepkileri nedeniyle CHP Genel Başkanı İnönü'ye verilen cezaları protesto etmek amacıyla toplanıp sessiz bir yürüyüş yapma kararı almışlardır. Bu haberi de tüm öğrencilere duyurmuşlardır. 28 Nisan sabahı olaylardan önceden haberdar olan polis, olayların provoke edilip genişleyeceğinden şüphelenmiş ve üniversite etrafında yoğun güvenlik önlemi almıştır. Ayrıca Emniyet Müdürü, üniversiteyi arayarak olaylar için önleyici tedbir almalarını talep etmiştir. Saat 10.30 sıralarında takribi 2000 öğrenci İstanbul Üniversitesi iç kapısı önünde ve Atatürk heykeli etrafında toplanmıştır. Öğrenciler, polisin uyarılarına rağmen dağılmamış "Yaşasın Hürriyet", "Kahrolsun Diktatörler", "Kahrolsun Menderes" sloganları atmaya başlamıştır. Olaylar için görevlendirilen Komiser Muzaffer Tunçbilek, Komiser Şevket Tahtacı, Komiser Yardımcısı Mehmet Bal ve Polis Memurları Bumin Ymanoğlu ile Hakkı Yayıntaş, öğrencilere ilk ihtar yapmış ve dağılmalarını istemiştir. Ancak öğrenciler buna karşılık polisleri yuhalamış ve ceplerinde getirdikleri taşları polisler atmaya başlamıştır. Olaylar gittikçe büyümüş ve kontrolden çıkmaya başlamıştır. Üniversite etrafında hazır bulunan polis, üniversiteye girerek öğrencilere müdahale etmiş bu sırada topluluk arasında kalan Komiser Muavini Mehmet Bal başından, Zeki Şahin'de muhtelif yerlerinden yaralanmıştır.⁷⁶ Olayları kontrol altına almak için Emniyet Müdürü Faruk Oktay, Emniyet Müdür Muavini Yaşar Yiğit ile Şube 1. Müdür Vekili Muzaffer Yılmaz olay yerine gelmişlerdir. Polis durumu kontrol altına almak için havaya ateş açmış ve gaz bombası kullanmıştır. Müdahale sırasında İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar ve Dekan Vekili Sulhi Dönmezer ile Emniyet Amiri Zeki Şahin ve Polis Memuru Bumin Ymanoğlu arasında tartışma yaşanmış, akabinde Rektör Onar ve Dönmezer hafif yaralanmıştır. Rektör Onar "Buraya giren polisin hali budur, burayı derhâl terk edin, gidin" ifadelerini kullanmış; Dönmezer ise polisin görevini yapmasına engel olmak isteyince gözaltına alınarak emniyete götürülmüşlerdir.⁷⁷ Anayasa profesörü Tarık Zafer Tunaya, polisin müdahalesi sonrası Zeki Şahin'in yanına giderek polisi üniversiteden çıkarmasını istemiştir. Zeki Şahin ise Tunaya'ya öncelikle öğrencilere mâni olarak derslere girmelerini, hocaların da derse başlamalarını

kongre başkanı Cemal Sarı ve eski dernek başkanlarından Memduh Eren gözaltına alınarak Emniyet Müdürlüğüne götürülmüşlerdir. Emin Karakuş, *a.g.e.*, s.445.

76 Ayrıca Menderes'in çok beğendiği ve güvendiği polis olan Bumin Ymanoğlu kalabalık arasında yere düşünce bir kız Ymanoğlu'nun üstüne atılarak ayakkabısının topuğuyla başına vurmaya başlamış diğer öğrencilerde yumruklarıyla ona destek olmuşlardır. Bu durumu gören diğer polisler ateş açarak Ymanoğlu'nu bir cipe alıp kurtarmışlardır. Bumin Ymanoğlu'nun bu olaylar sırasında kaşının üstünde derin bir yara oluşmuştur. Emin Karakuş, *a.g.e.*, s.447.

77 BCA, 10-9-0-0/118-371-1.; Bülent Ulus, Hakan Güngör, 555K, Kor Kitap, İstanbul, 2019, ss.34-35.

ifade ederek olayların ancak bu suretle sonlanacağını söylemiştir.⁷⁸ Ayrıca olaylar sırasında Rektör Onar'ın Zeki Şahin tarafından dövüldüğü ve hakarete uğradığı iddia edilmiştir. Olaylardan sonra Rektör, Dekan Vekili, Genel Sekreter, Yazı İşleri Müdürü ve Rektörlük Şoförü emniyete götürülmüştür.⁷⁹

Kontrolden çıkan olaylar Beyazıt Meydanı'na taşınmış 8-10 bin kişi toplanmaya başlamıştır. Süvari ve hazır kuvvet ekipleri Beyazıt Meydanı'na gönderilmiştir. Topluluk taş ve sopalarla polise saldırınca polis havaya ateş açmak zorunda kalmıştır. Bu sırada 18 süvari, 10 hazır kuvvet mensubu polis ve 8 hayvan muhtelif yerlerinden yaralanmıştır. Olaylar kontrol altına alınamayınca polis, askerî kuvvetlerden yardım istemiştir. Olaylara müdahale etmek için Beyazıt Meydanı'na gelen askerleri gören öğrenciler, asker lehine polis aleyhine tezahürat etmeye başlamıştır. Öğrenciler orduyu alkışlamaya ve “*Ya ya ya! Şa şa şa! Türk Ordusu çok yaşa*” diye sloganlar atmaya başlamıştır. Askerler öğrenciler ile iyi bir diyalog kurarken dost olarak karşılanmıştır. Bu durum ise askerin öğrencilerden yana, polisin ise hükümet yanlısı olarak algılanmasına yol açmıştır. Olaylar sırasında seken bir kurşunla Turan Emeksiz adlı öğrenci hayatını kaybetmiştir.⁸⁰ Ayrıca gelen ordu birlikleri içerisinde yer alan bir tankın üstüne çıkmak isterken kayarak paletler altında kalan İstanbul Erkek Lisesi öğrencilerinden Nedim Özpulat da hayatını kaybetmiştir.⁸¹ Polis kurşunuyla gençlerin öldürüldüğü haberleri vatandaş arasında infial uyandırmış, polise karşı tepkiler gittikçe büyümüştür.

28 Nisan'da olaylar güvenlik güçlerinin kontrolünden çıkmış, polis çaresiz kalmıştır. Gizliliği kaldırılan istihbarat raporlarına göre büyüyen topluluk Çemberlitaş-Babıali yolu ile Hükümet Konağına doğru ilerlemeye başlamış, önünden geçtikleri resmî ve hususi binalardan bayrak asmalarını istemiş ve bu isteğe uymayanların evlerini taşlamışlardır. “*Hürriyet İsteriz, Kahrolsun Diktatörlük*” ve “*Vali İstifa*” sloganları atılmıştır. Ayrıca yol boyunca polis aleyhine slogan atılmış, Zeki Şahin'in bulunduğu Eminönü Emniyet Müdürlüğü önünde “*Katiller*” diye slogan atılarak çeşitli hakaretler edilmiştir. Uyarılara rağmen dağılmayan öğrencilere polis müdahale ederek bazı öğrencileri yakalamış ve polis araçlarına bindirmiştir. Bu sırada polis aracının önü bir kamyonetle kesilmiş, içinden bir teğmen inmiştir. Bir polis, teğmene yaklaşarak, “*Teğmenim, askerlerinle yardım et de şu zorbaları dağıtalım.*” demiştir. Teğmen ise “*Zorba onlar değil, sizlersiniz. O elindeki silah ne?*” karşılığını vermiştir. Öğrenciler yine coşmuştur. Polis şaşkınlık içerisindeydi. Teğmenin

78 BCA, 10-9-0-0/118-371-1.; Alpay Kabacalı, *Türkiye'de Gençlik Hareketleri*, 2. Baskı, Güner Yayınları, İstanbul, 2007, ss.126-127.

79 BCA, 10-9-0-0/118-373-2.

80 BCA, 10-9-0-0/118-371-1.; Alpay Kabacalı, *a.g.e.*, ss.131-145.; Akis Dergisi, Sayı 301, Cilt 18, 30 Mayıs 1960, ss.13-14.

81 Sefa Salih Aydemir, *1960-1980 Arası Türkiye Üniversitelerindeki Öğrenci Olayları İçin Bir Kaynak Olarak Türk Basını (Cumhuriyet- Milliyet Ve Tercüman Gazetesi Örnekleri)*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Mersin, 2014, s.45.

"Sokun silahlarımız yerine, yoksa beyninizi dağıtırım." sözleri askerin olaylara karşı tutumunu ortaya koyarken, polis ve askerin karşı karşıya gelmesine neden olmuştur.⁸² Polis ile askeri karşı karşıya getiren bir başka olay ise polisin yakaladığı şahısları önce karakola götürüp daha sonra Davut Paşa Kışlası'nda bulunan askeri hapishaneye götürmesidir. Ancak bu şahıslar ya hapishaneye giderken yolda ya da kışlaya ulaştığı sırada serbest kalıp üniversiteye tekrar dönüp olaylara karışmıştır. Yakalanan 3500 öğrencinin sadece 45'i kışlaya ulaşmıştır.⁸³ Ayrıca 28 Nisan günü gözaltına alınan öğrencilerin yanı sıra birkaç subayın da gözaltına alındığı haberleri ortaya atılmıştır. Bu haber üzerine diğer subaylar da karakola giderek subay arkadaşlarının teslim edilmesini istemiş, olayların büyümesi üzerine Orgeneral Ahmet Canip İskilipliğil bizzat karakola giderek komiserden subayları istemiştir. Bunun üzerine subaylar teslim edilmek zorunda kalmıştır.⁸⁴

Yaşanan bu gelişmelerden sonra giderek büyüyen olaylar karşısında İstanbul Valisi Ethem Yetkiner, hükümete derhal sıkıyönetim ilan edilmesi teklifinde bulunmuştur. Hükümet saat 15.15'te İstanbul ve Ankara'da sıkıyönetim ilan etmiştir. İstanbul'da başlayan olaylar sıkıyönetim ilan edilmesine rağmen 29 Nisan'da Ankara'ya sıçramıştır.⁸⁵ Sıkıyönetim ilan edildikten sonra İstanbul'da olaylar sırasında yakalanan göstericiler emniyet tarafından tahkikatları tamamlanamadan Örfi İdare Kumandanlığına teslim edilmek zorunda kalmıştır.⁸⁶

29 Nisan sabahı Ankara'da öğrenciler Hukuk Fakültesi önünde toplanmaya başlamış, hükümet protesto edilmiş "*Menderes istifa!*", "*Diktatörlük kahrolsun!*" sloganları atılmıştır.⁸⁷ Olayları yatıştırmak amacıyla üniversiteye önce Emniyet Genel Müdürü Cemal Gökten daha sonra Ankara Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Namık Argüç gelmiş, Argüç'ün protestocu öğrencilerin bulunduğu binaya ateş edilmesi için emir verdiği iddia edilmiştir.⁸⁸ Yaşanan olaylar sırasında öğrenciler polise taş, sopa ve cam parçalarıyla saldırmış; polis bunun üzerine zor kullanmak zorunda kalmış, fakültenin camlarını kırarak içeri girmiş ve öğrencileri dağıtmıştır. Olaylar sırasında polis ile bazı öğretim görevlileri arasında arbede yaşanmış, bazı yaralanmalar olmuştur. Ankara'da yaşanan bu gelişmeler üzerine sıkıyönetim komutanlıkları Ankara ve İstanbul'da açık ve kapalı yerlerde yapılacak olan her türlü toplantı ve gösterileri yasaklamış, gece saat 21.00-05.00 arası sokağa çıkma yasağı konmuştur.⁸⁹ Tıp Fakültesi

82 BCA, 10-9-0-0/118-371-1.; Karakuş, a.g.e., ss.456-457.

83 Fethi Gürcan, Öner Gürcan, *Ben Bir İhtilalciyim*, Süvari Yayıncılık, Ankara, 2005, s.26.

84 Akis Dergisi, a.g.d., s.15.

85 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 6, Cilt 13, Toplantı 3, Birleşim 62, 29 Nisan 1960 ss.315-342.; Ümit Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu- Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, Boyut Yayın Grubu, İstanbul, 2004, ss.154-155.

86 BCA, 10-9-0-0/118-371-1.

87 Fahir Giritlioğlu, *Türk Siyasi Tarihinde CHP'nin Mevkii II*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965, s.129.

88 Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes'in Dramı (1899-1960)*, Remzi Kitapevi, İstanbul,1993, ss.324-367.

89 Albayrak, a.g.e., ss.537-538.

ve Fen Fakültesinde de benzer olaylar yaşanmış, hükümet protesto edilmiş ve istifaya davet edilmiştir. Yaralanan öğrenciler Tıp Fakültesine taşınmış, yaralılara refakat eden polisler bu esnada protesto edilmiştir. Öğrenciler, “Yuh! Katil Polis”, “Menderes İstifa” şeklinde slogan atmıştır.⁹⁰ İstanbul’da bir gün önce yaşanan asker-öğrenci dayanışması Ankara’da da görülmüş; hatta bir öğrenci, polislerin cop kullandığından şikâyet etmeye başlayınca bir yüzbaşı gülererek “Siz de o copları alıp onların ağzına sokarsınız” yanıtını vermiş ve öğrenciler arasında gülüşmeler yaşanmıştır. Yine aynı gün olaylar sırasında polislerle birlikte fakülteye giren Abdullah Tardu adlı bir binbaşı polisler tarafından “Polis ve polis görevliler, derhal burayı terk edin.” demiştir. Polisler önce irkılmış, bir ikisi direnmek istese de Binbaşı tekrar “Dışarı çıkmazsanız sorumlu olur, sürüm sürüm sürünürsünüz.” diye bağırmış ve polisin müdahalesini engellemiştir.⁹¹ Ankara’da Siyasal Bilgiler Fakültesinde yaşanan olaylar halk tarafından “Kanlı Cuma” olarak adlandırılmıştır.⁹² Olaylar sırasında 7 polis yaralanmış, 58 öğrenci yakalanıp Örfi İdare Merkezlerine götürülüp yargılanmış, 22 öğrencinin yaralandığı ve İstanbul’da 32 saatlik sokağa çıkma yasağı gazetelerden bildirilmiştir.⁹³

Başbakan Menderes 1 Mayıs 1960 günü radyoda yaptığı konuşmasında meydana gelen olayların yanlış olduğu dile getirirken, ülkenin bir ihtilal için uygun olmadığını belirtmiş ve sözlerine şu şekilde devam etmiştir: “Bu kin, bu husumet, bu ihtiras, bu kıskançlık ne için kurutucu bir çöl fırtınası gibi bu güzel vatanın üstünde durmadan estirmek istenmekte? İçleri kin ve ihtirasın ateşiyle tutuşturularak kardeş kavgasına susamışçasına sokaklara dökülüp haykıranlar, acaba hangi ezici ve kahredici zulmün veya sefaletin, sanki dinmez durdurulmaz ıstırapı ile harekette?”⁹⁴

Ancak alınan önlemlere ve yapılan açıklamalara rağmen memlekette sükûnet sağlanamamıştır. Ankara Atatürk Lisesi öğrencileri 3 Mayıs’ta sessiz bir yürüyüş gerçekleştirmişlerdir. Halkın da katılması ile kalabalıklaşan topluluk Kızılay’a doğru yönelmiş ve Orduevi’nin önüne gelindiğinde “Ya ya ya, şa şa şa, Türk Ordusu çok yaşa!” diye slogan atmaya başlamışlardır. 4 Mayıs gecesi ise 7 kişi Mülkiyeliler Birliği binasında toplanarak 555K⁹⁵ için planlar yapmışlardır. Böylece artık tarihî gün için gerekli hazırlıklar tamamlanmıştır.⁹⁶ Ancak aynı gün DP’li gençler de Kızılay Meydanı’nda Meclis’ten çıkıp Çankaya’ya gidecek olan Cumhurbaşkanı Bayar ve Başbakan Menderes’i desteklemek için toplanma kararı almışlardır.⁹⁷

90 Sabahat Erdemir, *Milli Birliğe Doğru*, Cilt 1, Türk Devrim Ocakları 29 Ekim Beyazıt Ocağı Yayınları, Ankara, 1961, s.59.

91 Karakuş, a.g.e., ss.461-471.

92 Ulus, Güngör, a.g.e., ss.59, 60.

93 “Bir Gün İçin Sokağa Çıkmak Yasak Edildi”, *Vatan*, 1 Mayıs 1960, ss.1-5; “Bugün Gündüz Sokağa Çıkmak Yasak”, *Hürriyet*, 1 Mayıs 1960, s.1.

94 “Başvekil Bu İhtilal Değil Ayaklanma Dedi”, *Milliyet*, 2 Mayıs 1960, ss.1-5.

95 5. ayın 5. günü, saat öğleden sonra 5’te Kızılay’da parolasını ifade etmektedir.

96 Elif Aktaş, “27 Mayıs Darbesi Sürecinde Ankara Olaylarından İki Kesit: 29 Nisan ve 555K” *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.6, S.2, Ağrı, 2020, s.234.

97 Akkaya, a.g.t., s.122.

Kızılay'da iki grubun karşılaştığı 5 Mayıs günü polis yoğun güvenlik önlemleri almıştır. Atlı polisler bölgeye önceden yerleştirilmiştir. Tüm önlemlere rağmen toplanan öğrenciler ile polis arasında olaylar çıkmış, polis göz yaşartıcı gaz ile müdahale etmiştir.⁹⁸ Bu sırada Cumhurbaşkanı ve Başbakan'ı taşıyan araç 17:30 sıralarında Çankaya'ya doğru yola çıkmıştır. Polis, aracı kalabalığın içine sokmamak için Lozan Meydanı'ndan Necati Bey Caddesi'ne yönlendirmek istese de Bayar önceden belirlenen güzergâhtan gitmesini istemiştir.⁹⁹ Araç kalabalığın ortasına geldiğinde "*Menderes İstifa*" sloganları duyulmuş, koruma polisleri Menderes'i kalabalığın şiddetinden korumaya çalışsa da Menderes kalabalığın içinde biraz hırpalanmış, kravatı ve gömleği dağılmıştır. Menderes'in ne istiyorsunuz sorusuna "*İstifanı istiyoruz*" cevabı verilmiş, iyice gerilen ortam sonrasında Menderes, polisin müdahalesi sonrası görevini ifa etmek için olay yerine gelen gazeteci Emin Karakuş'un aracına bindirilerek kalabalığın arasından uzaklaştırılmıştır. Olay sonrasında birçok öğrenci yakalanarak gözaltına alınmıştır.¹⁰⁰ Ayrıca yaşanan olaylar sebebiyle Örfi İdare Kumandanı Namık Argüç, açık yerlerde 10 kişiyi aşan gruplar halinde dolaşmasını yasaklamış, kimlik belgelerinin taşımalarının zorunlu hale getirildiğini duyurmuş ve sivil halkın silah taşımalarının yasaklandığını açıklamıştır.¹⁰¹

555K olayını takiben 11 Mayıs'ta Kızılay'da bir gösteri düzenlenmiş, ayrıca 19 Mayıs'ta Anıtkabir önünde ve 20 Mayıs'ta Hindistan Başkanı Nehru'nun Türkiye'yi ziyareti esnasında küçük çapta gösteriler gerçekleştirilmiştir. Bunlardan ziyade 21 Mayıs'ta yapılan Harp Okulu Yürüyüşü çok ses getirmiştir. 28 Nisan olaylarından beri süregelen gençlik hareketlerine destek amaçlı yapılan yürüyüşte genç subayların gençlikle beraber olduğu ortaya konulmuştur. Ankara'da yapılan bu yürüyüş Orduevi'nden Meclis'e kadar sürmüştür. Bu olay hükümet-ordu ilişkilerinin iyice gerilmesine neden olurken, darbenin ayak sesleri de iyiden iyiye duyulmaya başlanmıştır.¹⁰² Ayrıca 555K olayları sırasında polisin bir subayı dövdüğü haberi Harp Okulu öğrencilerinin de tepkisine yol açmış, zaten gergin olan polis-asker ilişkisinin iyice gerilmesine sebep olmuştur. Polis-asker ilişkisinin gündeme geldiği bu günlerde Harp Okulu öğrencilerinin yürüyüşü esnasında ortada tek bir polisin olmaması da dikkat çeken hususlar arasında yer almıştır.¹⁰³

Polis, bu süreçte hükümet tarafından kendisine verilen emirleri yerine getirmekle uğraşırken en çok gündeme geldiği konuların başında hükümet yanlısı olarak hareket ettiği iddiaları olmuştur. İktidar, polis teşkilatını siyasi emellerine alet ederek kendine göre bir polis teşkilatı kurmakla suçlanırken,

98 Sadi Koçaş, *Atatürk'ten 12 Mart'a Anılar*, 2. Cilt, May Yayınları, İstanbul, 1977, ss.604-605.

99 Örsan Öymen, *Bir İhtilal Daha Var 1908-1980*, Doğan Kitap, İstanbul, 2010, s.194.

100 Tefrik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950'den Günümüze)*, İmge Kitapevi, Ankara, 2013, s.79.; Emin Karakuş, *a.g.e.*, s.484.

101 "Örfi İdare Tebliğleri", *Milliyet*, 6 Mayıs 1960, s.5.

102 Taylak, *a.g.e.*, ss.307-308.

103 Akis Dergisi, *a.g.d.*, s.25.

polis de hükümet taraftarlığı yaparak olaylara bu şekilde ve orantısız müdahale etmekle suçlanmıştır. O günlerin tanığı olan gazeteci Metin Toker bu durumu şu şekilde anlatmıştır; “Polisin içinden bazı şefleri apartabiliyorsunuz. Onlar polis kuvvetini zaman zaman sizin için kullanıyorlar. Arkasını iktidara dayamış bilindiklerinden sattıkları tafradan geçilmiyor. Bu, polisin tümünü zedeliyor. Zaten orduya karşı polisi çıkartmayı düşünmek, bir çılgınlık. Bunu DP’liler düşündüler; faturayı polis ödedi. O, tafrasından geçilmeyen Zeki Şahinlerin, Bumin Yamanoğluların çekmedikleri kalmadı. Polisin üniformasını değiştirmek zarureti doğdu. Polis halka karşı bir “şirin görünme” operasyonu başlattı. Aslında halk polisini sever. Özel hizmete girmiş polisi sevmez.”¹⁰⁴

Yine o günlerin tanıklarından olan İstihbarat Dairesinin kurucularından ve Siyasi Şube Müdürlüğü yapmış Ergün Gökdeniz ile yapılan röportajda Gökdeniz o günleri şu şekilde anlatmıştır; “Türkiye’de Emniyet’in siyasallaşması 1950’den sonra başlar. 1950’den sonra bazı kimseler durumlarını iktidar nezdinde koruyabilmek için büyük uğraşlar verdi. Hiç unutmam, rahmetli Refik Koraltan Meclis başkanırken Nişantaşı’nda oturduğu için, o karakoldaki memurları değiştirebilmek imkanına sahip değildik. Müthiş bir dayatma vardı. Bu dayatmalar zaman içinde il başkanına, ilçe başkanına, ocak bucak başkanına, hatta Vatan Cephesi’ne kadar düştü. Bu durum, İsmet İnönü’nün muhalefet yaptığı dönemde başına taş atılması, Emniyet’in bir parti örgütü gibi çalışması noktasına kadar geldi. 1960’da darbe olunca, bu defa ihtilalciler Emniyet’e karşı cephe aldılar. Bunların hepsini değiştirmek istediler. Sonuçta Emniyet büyük baskı altında kaldı. Rahmetli Ankara Sıkıyönetim Komutanı Madanoğlu Paşa ile, Emniyet’in ezikliğini nasıl gidereceğiz diye konuşurduk. Emniyet teşkilatı kendisini mütareke yıllarının havasında görüyordu. Milli Birlik Komitesi’nde de görüşmelerimiz oldu. Bir bakıma rehabilite etmek yoluna gidildi.”¹⁰⁵

Tüm bu yaşananların sonunda 27 Mayıs 1960 sabahı saat 03.00 itibariyle Türk Silahlı Kuvvetleri içerisindeki darbeci subaylar emir komuta zinciri olmadan yönetime el koymuşlardır. Askeri yönetim anayasa ve meclisi feshetmiş, siyasi faaliyetleri yasaklamıştır. Gözaltına alınan milletvekilleri yargılanmak üzere Yassıada’ya gönderilmiştir. 27 Mayıs 1960 askeri darbesiyle on yıllık DP iktidarı sona ermiş ve demokrasi kesintiye uğramıştır.¹⁰⁶

104 “Tehlikeli bir eğilim: Polisle oynamak”, *Milliyet*, 29 Aralık 1996, s.17.

105 Gökdeniz, Emniyet İstihbarat Dairesini ilk kuran kişidir. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu olan Gökdeniz, Mardin Valiliği de yapmış ve 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra Emniyet Genel Müdürlüğü Siyasi Şube müdürü olmuştur. Naki Özkan, “Emniyet siyasallaştı”, *Milliyet*, 06 Kasım 1998, s.22.

106 Yiğit, *a.g.m.*, s.803.

Sonuç

Demokrat Parti dönemi Türk siyasi tarihi açısından bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçimler, demokrasi tarihimizde ilk kez bir muhalefet partisinin iktidarı devraldığı seçimler olarak tarihe geçmiştir. 14 Mayıs'ta iktidara geçen Demokrat Parti hükümeti, 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen askeri darbeye kadar 10 yıl iktidarda kalmıştır. Bu 10 yıllık periyotta 3 seçim kazanmış, 5 farklı hükümet kurmuştur. Demokrat Parti'nin bu 10 yıllık süreci 1950-1954/1954-1957 ve 1957-1960 olmak üzere üç dönemde tasnif edilmiştir.

Demokrat Parti'nin ilk dönemine tekabül eden 1950-1954 yılları arasında Türkiye'de sosyal, siyasi ve ekonomik anlamda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle ekonomik anlamda yaşanan bolluk, halka olumlu olarak yansımıştır. Demokrat Parti bu dönemde memleketin emniyet, asayiş ve iç güvenliğinin korunması hususunda hassas davranmış, buna binaen iç güvenliği sağlamakla mükellef kurum olan Polis Teşkilatında yeni gelişmeler yaşanmıştır. 1950-1954 yılları arasında güvenlik ve asayiş olaylarının istatistiğinde düşüşler yaşanmış, iç güvenliği tehdit edici büyük bir olay yaşanmamıştır. Ancak ikinci dönemin başlangıcı olan 1954 yılından itibaren genel anlamda bir duraklamaya girilmiş, ekonomik anlamda başlayan olumsuz gelişmeler, iktidarın diğer konulardaki açıklarının da ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu yıllardan itibaren iktidar-muhalefet çekişmesi artmış, basına çeşitli kısıtlamalar getirilmiş ve üniversite-iktidar arasında çatışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu gelişmeler iktidarın tutumunun değişmesine neden olmuştur. Bu değişim anti-demokratik uygulamaları da beraberinde getirmiştir. Bu dönemde yaşanan 6-7 Eylül Olayları memleketin güvenliğini tehdit ederken polis ile vatandaş karşı karşıya getirmiş, polisin yetersiz kaldığı olayların sorumluluğu da polise mal edilmiştir. Bu olaylar sonrasında iktidarın iç güvenlik politikaları sorgulanırken hem iktidarın hem de polisin otorite kaybetmesine neden olmuştur.

Demokrat Parti'nin son dönemi ise 27 Ekim 1957 tarihinde yapılan seçimler ile başlamıştır. 27 Mayıs 1960 askeri darbesiyle biten bu dönem içinde yaşanan olaylar darbeye giden süreci oluşturmuştur. Demokrat Parti iktidarı, ikinci dönem ile birlikte başlayan iktisadi sorunların ortaya çıkması ve hükümetin bu süreci iyi yönetememesi beraberinde siyasi sorunları ortaya çıkarmıştır. Hükümet bu süreçte itidalli davranmayı seçmeyerek sertlik ve sindirme politikası uygulamış sonuç olarak anti-demokratik uygulamalar beraberinde gelmiştir. İktidar, kendisine karşı muhalefet etmeyi bertaraf ederek, kendisine muhalif edenleri tasfiye yoluna gitmiştir. Bu şekilde tüm kurumları karşısına almıştır. Bu uygulamalar ile birlikte iktidar-muhalefet çekişmesi iyice artmış, anti-demokratik ve sertlik düşüncesi parti tabanlarına yansımıştır. Parti tabanlarında oluşan olumsuzluk Uşak olayları, Topkapı olayları ve Kayseri olaylarında gün yüzüne ortaya çıkmıştır.

İktidar, muhalefet partilerinin yanı sıra özellikle ordu, üniversite ve yargı gibi kurumlarda da ilişkileri bozulmuştur. Ayrıca basın ve radyo faaliyetlerini engelleyerek muhalif fikirlerin ortaya çıkmasına izin vermemiştir. Ordu içerisinde ihtilal söylemi ortaya çıkmış, üniversitelerde önüne geçilemeyen olaylar patlak vermiştir. Bunların sonucu olarak hükümet yalnızlaşmış ve otoritesini kaybetmiştir.

Türkiye’de daha önce görülmemiş olayların yaşanmasına sahne olan bu dönem içinden çıkılmayacak bir ortam oluşmuştur. Yaşanan olaylar iç güvenlik açısından bir tehdit oluştururken bir milli güvenlik sorununu ortaya çıkarmıştır. Tüm bu olaylar karşısında herhangi bir güvenlik politikası üretmeyen iktidar sadece muhalefet eden kim olursa olsun tasfiye yolunu tercih etmiştir. Tüm kurumlar ile ilişkisi bozulan ve otoritesini kaybeden iktidar, yaşanan gelişmeler karşısında polisi kalkan olarak kullanmıştır. Siyasi iktidarda kim olduğuna bakmaksızın İçişleri Bakanlığına bağlı olarak yasal emirleri yerine getirmekle görevli olan polis, bu dönemde de kendisine verilen görevleri yerine getirmeye çalışmıştır.

Polis, Demokrat Parti’nin son döneminde hükümet yanlısı olarak hareket ettiği ve olaylar karşısında orantısız güç kullandığı konularında sık sık gündeme gelmiş ve tartışma konusu olmuştur. Bu dönem polis daha önce karşılaşmadığı olaylar karşısında tecrübe eksikliği yaşamıştır. Daha önce Türkiye’de sık görülmeyen öğrenci olaylarının patlak vermesi polisin hem teçhizat hem de sayı bakımından yetersiz olduğunu gözler önüne sermiştir. İktidar, iç güvenlik politikalarını sık sık gündeme getirip tavizsiz bir politika izlese de iç güvenliğin sağlanmasından sorumlu polis teşkilatına yeterli yatırımı yapmadığı ortaya çıkmıştır. Demokrat Parti döneminde polis sayısında artış görünse de bu sayının yetersiz olduğu yaşanan olaylarda gün yüzüne çıkmıştır. Hükümetin otorite kaybettiği bu ortamda otoritesini yeniden kazanma adına uyguladığı politikalar içinde polisin sert tutumunu da eklemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca demokratik toplumların genelinde siyasi gücü elinde bulunduran iktidar polis gücünü kullanmıştır. Demokrat Parti döneminde de polis teşkilatı kendisine verilen emirler çerçevesinde görevini ifa etmeye çalışmıştır. Bu süreç polisin iş yükünü de iyice artırmış, hükümetin bu durum karşısında bir önlem almadığı görülmüştür. Oluşan bu iş yüküne paralel olarak polis maaşlarının artmadığı, verilen fazla mesai ücretinin yetersiz olduğu, bu ücretin sadece polisi daha çok çalıştırdığı gözlemlenmiştir. Yani bu dönemde polis, yoğun iş yükü altında bir de maddi açıdan tatminsizlik ve geçim sıkıntısı yaşamıştır. Ayrıca zaten bozuk olan polis vatandaş ilişkisi iyice bozulmuş ve olumsuz polis algısı ortaya çıkmıştır. Bu durum da polisin vatandaş üzerinde otorite kaybetmesine yol açmıştır.

Darbeye giden süreçte yaşanan olaylar karşısında kalkan olarak kullanılan polis, olayların büyümesinin müsebbibi olarak hedef gösterilmiş ve süreçten en çok etkilenen kurumların başında gelmiştir. Ancak bu süreçte iktisadi ve siyasi alanda çöküş yaşayan iktidar iç güvenliğin sağlanmasında da

sınıfta kalmıştır. Herhangi bir iç güvenlik politikası oluşturmayan Demokrat Parti iktidarı bir milli güvenlik sorununun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ülke kaos ortamına sürüklenmiş, halk ve polis her olayda karşı karşıya gelmiştir. Yaşanan tüm bu gelişmelerin sonucunda ise 27 Mayıs 1960 tarihinde ordu yönetime el koymuştur. Başta Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes olmak üzere DP'li birçok isim tutuklanmışlardır. 27 Mayıs askeri darbesi yaşandıktan sonra da polis, hükümete yakın olduğu iddiasıyla askerın gözetimi altında olmuş ve birçok polis yakalanarak Yassı Ada Mahkemelerinde yargılanmışlardır.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA, 30-11-1-0/214-19-6.

BCA, 30-11-1-0/225-29-20.

BCA, 30-11-1-0/214-20-20.

BCA, 30-11-1-0/216-27-5.

BCA, 30-1-0-0/116-734-1.

BCA, 30-11-1-0/267-28-16.

BCA, 10-9-0-0/118-373-2.

BCA, 10-9-0-0/118-371-1.

BCA, 10-9-0-0/207-640-2.

II. Resmi Yayınlar

TBMM Tutanak Dergisi

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, Cilt 1, Toplantı 01, Birleşim 4, 31.05.1950.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, Cilt 1, Toplantı 01, Birleşim 5, 02.06.1950.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 6, Cilt 13, Toplantı 3, Birleşim 62, 29.04.1960.

Resmî Gazete

Resmî Gazete, Sayı, 7467, 27.03.1950.

Resmî Gazete, Sayı, 7564, 24.07.1950.

Resmî Gazete, Sayı, 9011, 21.05.1955.

Resmî Gazete, Sayı, 10484, 19.04.1960.

Resmî Gazete, Sayı, 10491, 28.04.1960.

III. Süreli Yayınlar

Akis Dergisi

Akşam

Cumhuriyet

Milliyet

Hürriyet

Son Posta

Vatan

IV. Kitaplar

AĞAOĞLU, Samet, *Arkadaşım Menderes*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2004.

ALBAYRAK, Mustafa, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004.

Asayişten Cepheye: Millî Mücadelede Jandarma, Editörler: İsmail Hakkı Demircioğlu-Ahmet Özcan-Yücel Yiğit, Berikan Yayınları, Ankara, 2021.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, *İhtilalin Mantiği ve 27 Mayıs İhtilali*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, *Menderes'in Dramı (1899-1960)*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1993.

BASGİL, Ali Fuad, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, Yağmur Yayınları, İstanbul, 2014.

BURÇAK, Rıfıkı Salim, *On Yılın Anıları (1950-1960)*, Nurol Matbaacılık, Ankara, 1998.

Cumhuriyetin 50.Yılında İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, Kuruluşu: Tarihi Gelişimi, Görev ve Yetkileri ve 1923-1973 Çalışmaları, II. Kitap, EGM Yayınları, Ankara, 1973.

ÇAVDAR, Tevfik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950'den Günümüze)*, İmge Kitapevi, Ankara, 2013.

Değişim ve Miras: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Jandarma, Editörler: İsmail Hakkı Demircioğlu-Ahmet Özcan-Yücel Yiğit, Berikan Yayınevi, Ankara, 2018.

ERDEMİR, Sabahat, *Millî Birliğe Doğru*, Cilt 1, Türk Devrim Ocakları 29 Ekim Beyazıt Ocağı Yayınları, Ankara, 1961.

ERER, Tekin, *On Yılın Mücadelesi*, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul, 1963.

- EROĞUL, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitapevi, Ankara, 1990.
- Geçmişten Günümüze Türkiye’de Sahil Güvenlik*, Editörler: İsmail Hakkı Demircioğlu-Yücel Yiğit, Ahmet Özcan vd., Pegem Yayınevi, Ankara, 2020.
- GÜVEN, Dilek, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005.
- GİRİTLİOĞLU, Fahir, *Türk Siyasi Tarihinde CHP’nin Mevkii II*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965.
- GÜRCAN, Fethi-Öner Gürcan, *Ben Bir İhtilalciyim*, Süvari Yayıncılık, Ankara, 2005.
- İLTER, Erdal, *Millî İstihbarat Teşkilâtı Tarihçesi*, MİT Basımevi, Ankara, 2002.
- KABACALI, Alpay, *Türkiye’de Gençlik Hareketleri*, 2. Baskı, Gürer Yayınları, İstanbul, 2007.
- KARAKUŞ, Emin, *40 Yıllık Bir Gazeteci Gözü ile İşte Ankara*, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1977.
- KOÇAŞ, Sadi, *Atatürk’ten 12 Mart’a Anılar*, 2. Cilt, May Yayınları, İstanbul, 1977.
- LEWIS, Bernard, *Demokrasinin Türkiye Serüveni*, Çev: Hamdi Aydoğan- Esra Ermert, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.
- ÖYMEN, Altan, *Öfkeli Yıllar*, Doğan Kitap, İstanbul, 2009.
- ÖYMEN, Örsan, *Bir İhtilal Daha Var 1908-1980*, Doğan Kitap, İstanbul, 2010.
- ÖZDAĞ, Ümit, *Menderes Döneminde Ordu- Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, Boyut Yayın Grubu, İstanbul, 2004.
- ÖZDEMİR, Cüneyt, *Önemli İşler Dairesi*, Doğan Kitap, İstanbul, 2009.
- ÖZKAN, Tuncay, *Millî İstihbarat Teşkilâtı MİT’in Gizli Tarihi*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2010.
- ŞAHİN, Eyüp, *Emniyet Genel Müdürleri*, Polis Akademisi Yayınları, Ankara, 2014.
- TAYLAK, Muammer, *Saltanat, 2. Meşrutiyet ve 1. Cumhuriyet’te Öğrenci Hareketleri*, Başnur Matbaası, Ankara, 1969.
- TBMM Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, Cilt 2, Haz: İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, TBMM Basımevi, Ankara, 2013.
- TONGUR, Hikmet, *Türkiye’de Genel Kolluk Teşkil ve Görevlerinin Gelişimi*, Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2016.

Türk Polisi Tarihini Arıyor, Haz: Yücel Yiğit, Polis Akademisi Yayınları, Ankara, 2016.

Türk Polis Tarihinin Kökenleri, Editör: Yücel Yiğit, Polis Akademisi Yayınları, Ankara, 2017.

ULUS, Bülent-Hakan Güngör, 555K, Kor Kitap, İstanbul, 2019.

UYAR, Hakkı, *Vatan Cephesi*, Büke Yayınları, İstanbul, 2001.

YALÇIN, Durmuş ve diğ., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 2*, AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2019.

YİĞİT, Yücel-Eyüp Şahin, "Emniyet İstihbarat Tarihi", *Türk İstihbarat Tarihi*, Editör: İsmail Hakkı Demircioğlu, Ahmet Özcan, Yücel Yiğit, Namık Çençen, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2021, ss.603-633.

V. Makaleler

AKTAŞ, Elif, "27 Mayıs Darbesi Sürecinde Ankara Olaylarından İki Kesit: 29 Nisan ve 555K", *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.6, S.2, Ağrı, 2020, ss.219-241.

ALTUNCUOĞLU, Neslihan-Merve Durmuş, "9 Subay Olayında Samet Kuşçu'nun Rolü" *Journal of Universal History Studies*, C.3, S. Prof. Dr. Mustafa Keskin Special Issue, Düzce, 2020, s.131-147.

DEMİRBAŞ, Cevdet, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Polis Teşkilatı", *Polis Dergisi*, C.XI, S.43, Ankara, 2005, ss.11-23.

ERDOĞAN, Haşim-Çağrı Pişkin, "Demokrat Parti Dönemi İktidar-Muhalefet Çekişmesinin Bir Ürünü: Nevşehir'in İl, Kırşehir'in İlçe Olması", *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, C.10, S.2, Nevşehir, 2020, ss.577-590.

KARTAL, Cemile Burcu, "Türkiye'de 1957-1960 Arası Dönemde Demokrat Parti ve CHP Arasındaki Tartışmalarda Güvenlik Söylemi" *OPUS International Journal of Society Researches*, C.17, S.34, Ankara, 2021 ss.1355-1382.

ÖZDEMİR, Erol, "Polis Çağdaş Köle Midir", *Çağın Polisi Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 66, Ankara, 2007, ss.15-17.

ŞAHİN, Eyüp, "Türk Zabıta Yapılanmasının Tarihi Gelişimi", *Emniyet Genel Müdürlüğü Polis Dergisi*, C.10, S.38, Ankara, 2004, ss.91-198.

TEMİZGÜNEY, Firdes, "1960 Darbesine Giden Süreçte Önemli Bir Kesit: İstanbul Öğrenci Olayları", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.14, S.27, Ankara, 2018, ss.181-211.

- TURNA, Yasin-Onur Akdoğan, "Osmanlı Polisinin Modernleşme Sürecinde Toplumsal Hayata Dahil Edilmesi ve Davranışlarının Şekillenmesi", *Tarih ve Günce*, S.10, İzmir, 2022, ss. 25-46.
- YİĞİT, Yücel- Eyüp Şahin, "Şehir ve Asayiş: İkinci Komiserlikten Müdürlüğe Trabzon Emniyeti", *Trabzon Sempozyumu*, Trabzon, 2023. (Henüz baskı aşamasında olup 2023 yılı içerisinde yayınlanacak olan bu eseri kullanmamıza izin verdiği için Doç. Dr. Yücel Yiğit'e teşekkür ederiz).
- YİĞİT, Yücel, "Atatürk Dönemi Polis Teşkilâtı", *Atatürk Ansiklopedisi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2021, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-donemi-polis-teskilati/?pdf=3830>, Erişim Tarihi; 23.01.2023.
- YİĞİT, Yücel, "Bazı İllerden 27 Mayıs Askeri Darbesine Yapılan Tepkiler ve İhbarlar". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.20, S.41, İzmir, 2020, ss.799-819.
- YİĞİT, Yücel, "Komitacı ve İstihbaratçı Serkomiser Bulgar Sadık'ın Üsküdar Günleri", *XI. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu*, Üsküdar Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2022.
- YİĞİT, Yücel, "Kuvâ-yı Milliyeci ve İstihbaratçı Bir Polis: Balıkesirli Hafız Hilmi Kutlu", *Millî Mücadele'nin 100. Yılında Kuva-yı Milliye Şehri Balıkesir*, C.1, Balıkesir, 2020, ss.409-415.
- YİĞİT, Yücel, "Polis İstihbaratçısı ve Komitacısı Bulgar Sadık Sakarya Savaşında", *100. Yılında Sakarya Meydan Muharebesi*, Editörler: Çiğdem Cihangir-Kadri Unat, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2021, ss.147-173.
- YİĞİT, Yücel, "Serkomiserlikten Müdürlüğe: Diyarbakır Emniyet Müdürlüğü'nün Kuruluşu (1885-1938)", *Tanzimat'tan Günümüze Diyarbakır*, Editörler: Oktay Bozan-Hakan Asan vd., Manas Yayınları, Ankara, 2019, s.133-134.
- YİĞİT, Yücel, "Türk İstihbaratının Hatay Cumhuriyeti'nin Kuruluşundaki Rolü", *Anavatan'a Katılışının 80.Yılında Hatay Uluslararası Sempozyumu*, Yayına Hazırlayanlar: Erdem Ünlen- H. Aytuğ Tokur, Ankara, 2020, ss.2275-2317.
- YİĞİT, Yücel, "II. Meşrutiyet Dönemi Polis Maaşları (Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Polis Maaşları (1865-1937)", *Mehmet Genç Anısına Uluslararası Osmanlı İktisat Tarihi Sempozyumu*, İstanbul, 2021.

VI. Tezler

- AKKAYA, Bülent, *Demokrat Parti Dönemi Türkiye'nin İç Güvenliği (1950-1960)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri, 2010.
- AYDEMİR, Sefa Salih, *1960-1980 Arası Türkiye Üniversitelerindeki Öğrenci Olayları İçin Bir Kaynak Olarak Türk Basını (Cumhuriyet- Milliyet Ve Tercüman Gazetesi Örnekleri)*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mersin, 2014.
- CEYLAN, Süleyman, *Demokrat Parti İktidarı Döneminde Üniversite Eğitimi (1950-1960)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, İzmir, 2008.
- TETİK, İdris, *Demokrat Parti'nin 1950-1960 Yılları Arasında Uyguladığı Siyasi Politikaların Türk Demokrasisine Yansımaları*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2015.
- TURNA, Yasin, *1937'den Çok Partili Hayata Polis Siyaset İlişkisi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2021.

Extended Abstract

The Democratic Party period constitutes a milestone in terms of Turkish political history. The elections held on May 14, 1950, went down in history as the first time in the history of our democracy that an opposition party took power. The Democratic Party government, which came to power on May 14, remained in power for 10 years until the military coup on May 27, 1960. In this 10-year period, It won 3 elections and formed 5 different governments. This 10-year period of the Democratic Party was classified in three periods: 1950-1954/1954-1957 and 1957-1960.

Between 1950 and 1954, which corresponds to the first period of the Democratic Party, significant social, political and economic developments took place in Turkey. Especially the abundance in the economy redounded positively on the people. The Democratic Party was sensitive to the protection of the safety, security and internal security of the country in this period, and accordingly, there were new developments in the Police Department, which is the institution responsible for providing internal security. There was a downtrend in the statistics of security and public order incidents, and there were no major incidents threatening internal security. However, starting from 1954, which was the beginning of the second period, a general stagnation occurred, and the adverse developments that came out in the economy led the deficits of the government in other issues to emerge. Since these years, the government-opposition conflict has escalated, various restrictions have been imposed on the press and conflicts between the university and the government have begun to emerge. These developments have led to a change in the attitude of the government. This change has brought about anti-democratic practices. While the September 6-7 events that took place during this period threatened the security of the country, they pitted the police against the citizens, and the responsibility for the incidents in which the police were inadequate was attributed to the police. Following these events, while the internal security policies of the government were questioned, it led both the government and the police to lose their authority.

The last period of the Democratic Party, which is the subject of our study, began with the elections held on October 27, 1957. This period witnessed unprecedented events in Turkey, and these events constituted the process

leading up to the coup. The harshness and intimidation policies that were implemented with the second term of the Democratic Party led to a surge in its anti-democratic policies. In parallel, the opposition harshened its politics accordingly and led to the emergence of an inextricable environment in the country. While the harsh policy between the government and the opposition was reflected in the party grassroots, it was observed that fusses were kicked up in the party rallies. While this issue posed a threat to internal security, it created a national security problem. The Turkish Police Department was one of the most affected institutions by this process. Before May 27, student events broke out that the police had not encountered before, and these events grew into social events. The government put to use the police to get under control these incidents. It was observed that the police were helpless in most of these incidents. The reason for this was that the police were unfamiliar with such incidents and were quite inadequate in terms of both numbers and equipment. The police, whose workload increased in the face of the incidents, intervened with a harsh attitude and this issue led to the deterioration of the already poor police-citizen relationship, and the police were held responsible for the escalation of the events.

Another issue that the police were brought to agenda during the Democratic Party period was that the government was accused of establishing a police organization of its own, by using the police organization as a tool for its political purposes. Allegations that the police acted pro-government and implemented a policy of intimidation with harsh interventions in incidents were frequently at the top of the agenda.

While the last period of the Democratic Party, 1957-1960, was a period of collapse, especially in the political and economic fields, this collapse made it inevitable to experience internal security problems in the country. The problems that the government had with institutions such as the press, universities and the army overlapped and the army seized the government on May 27, 1960. The DP government made use of the police as a shield against the events that took place in this process. The police were targeted in public and were the focus of criticism. After the May 27 military coup took place, the police were under the supervision of the military for allegedly being pro-government, and many policemen were arrested and tried in the Yassıada (Democracy and Freedom Island) Courts. However, the Police Department, which operates under the Ministry of Interior, was an institution tasked with carrying out legal orders regardless of which party is in the government, and the government, which held political power in democratic societies in general, took advantage of it. The police department struggled to fulfill its duties within the framework of the orders given to it during the Democratic Party period.